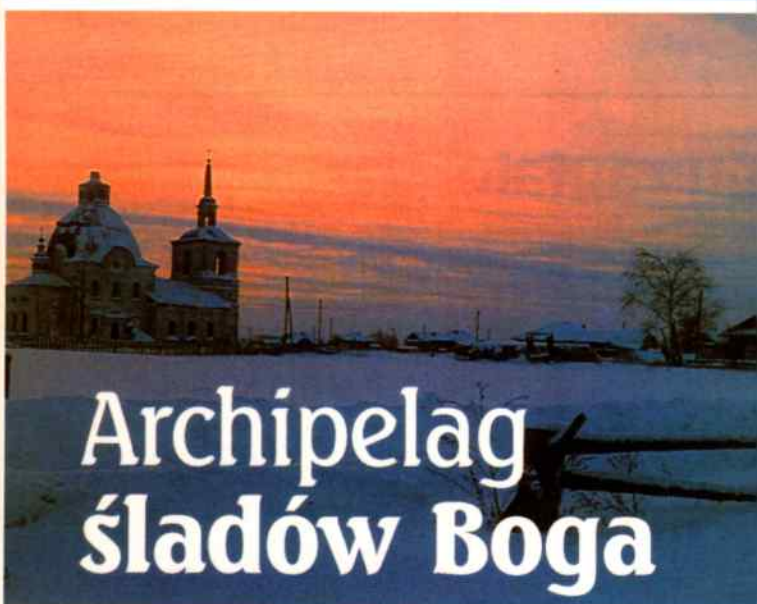

СВЯТИМИ БУДТЕ ✠ ŚWIĘTYMI BĄDŹCIE

Тереза Тишкевич
Teresa Tyszkiewicz

Архіпелаг слідів Бога

SANCTI ESTOTE

Archipelag
śladów Boga

E R R A T A

Teresa Tyszkiewicz, *Archipelag śladów Boga*

Str.	Wiersz	Jest	Powinno być
13	5 – od góry	...objęte byty nimi	...objęte były nimi
14	4 – od dołu	... <i>od węgla ul. Skle-</i>	... <i>od węgła ul. Skle-</i>
15	12 – od góry	... ZSRR zaczęty się...	...ZSRR zaczęły się...
30	2 – od dołu	... – <i>bodajże polowa</i> –	... – <i>bodajże połowa</i> –
30	10 – od dołu	<i>które laską...</i>	<i>które łaską...</i>
31	19 – od góry	... <i>elektrycznej i głos...</i>	... <i>elektrycznej i głos...</i>
45	10 – od dołu	...sit. Książd	...sił. Książd
46	2 – od dołu	... <i>Jakim bezdomnym...</i>	... <i>Takim bezdomnym...</i>
46	5 – od dołu	... <i>stał się dobrowolnie...</i>	... <i>stał się dobrowolnie...</i>
47	3 – od góry	<i>bałem się...</i>	<i>bałem się...</i>
47	14 – od góry	<i>ni, a gama się...</i>	<i>ni, a garną się...</i>
47	13 – od dołu	... <i>Nie odbył...</i>	... <i>Nie odbył...</i>
47	16 – od dołu	... <i>Potem był...</i>	... <i>Potem był...</i>
51	3 – od dołu	... <i>ile mamy lat i sit...</i>	... <i>ile mamy lat i sił...</i>
63	4 – od dołu	... <i>normalną mysi...</i>	... <i>normalną myśl...</i>
64	17 – od góry	... <i>poświęta. Świat stał...</i>	... <i>poświęta. Świat stał...</i>
64	20 – od góry	... <i>wysokie powala-</i>	... <i>wysokie powoła-</i>
76	11 – od góry	... <i>Było to cos...</i>	... <i>Było to coś...</i>
76	11 – od dołu	... <i>zaczęta się jeszcze</i>	... <i>zaczęła się jeszcze</i>
77	2 – od góry	... <i>do tyłu. Bytem...</i>	... <i>do tyłu. Byłem...</i>
77	7 – od góry	<i>ogromny ból. Bytem...</i>	<i>ogromny ból. Byłem...</i>

Za błędy, które powstały z przyczyn technicznych, serdecznie przepraszamy.

ТЕРЕЗА ТИШКЕВИЧ

АРХІПЕЛАГ
СЛІДІВ БОГА

TERESA TYSZKIEWICZ

ARCHIPELAG
ŚLADÓW BOGA

ТЕРЕЗА ТИШКЕВИЧ

АРХІПЕЛАГ СЛІДІВ БОГА

З польської переклала
Владислава Криницька

“ВОЛАННЯ З ВОЛИНІ”
БІЛИЙ-ДУНАЄЦЬ–ОСТРІГ 2007

BIBLIOTEKA „WOŁANIA Z WOŁYNIA”
T. 56

TERESA TYSZKIEWICZ

ARCHIPELAG ŚLADÓW BOGA

„WOŁANIE Z WOŁYNIA”
BIAŁY DUNAJEC–OSTRÓG 2007

© Copyright by Teresa Tyszkiewicz, Poznań 2007
© Copyright by Ośrodek „Wołanie z Wołynia”, Biały Dunajec 2007

Redaktor serii
Ks. Witold Józef Kowalów

Skład
Łucja Zalewska, Władysława Krynicka

Przekład części w języku ukraińskim
Władysława Krynicka

Korekta
Irena Androszczuk, Łucja Zalewska, Inna Szostak

Na okładce wykorzystano zdjęcie
Adama Bujaka

ISBN 978-83-88863-29-5

**Ośrodek „Wołanie z Wołynia”
skrytka pocztowa 9
34-520 Poronin, Polska**

**“Волення з Волині”
вул. Кардашевича, 1
35800 м. Остріг, Рівненська обл.
Україна**

Drukarnia Akcydensowa
orosz Andrzej
Tel. (012) 636-96-66 – Kraków

АРХІПЕЛАГ СЛІДІВ БОГА

Двадцятье століття, таке віддалене і відмінне від початку нашої ери, яка рахується від народження Ісуса Христа, мало з тим першим століттям одну велику спільну сторінку – переслідування. Ми – люди XX століття – довгий час були несвідомі його, або, в кожному разі, були несвідомі його розмірів, тому що ним були охоплені землі від східного кордону Польщі до Тихого океану. Ці переслідування тривали від 1917 року, а припинилися не раніше, ніж десять років...?

Олександр Солженіцин, історик тих темних років у житті російського народу, повідомив світ про існування сіті радянських таборів, розсіяних від Північного полярного кола до кордону з Китаєм. Релігійне переслідування – це не лише табори, це історія майже кожної церкви і костелу, це репресії за те, що мав ікону чи хреста. Але опис дій переслідувачів – це лише один бік медалі. Другий – це історія небувалого посвячення християн, їх боротьба за збереження віри, передавання її молодим, їх труд і пережиті жертви, щоб дійти до священика, отримати таїнства. Страждали Православна, Римо-Католицька Церкви, найбільше – делегалізована (підпільна), переслідувана, зіпхнута в підпілля Греко-Католицька Церква.

Більшість сторінок з тієї історії ще невідома, багато жертв залишиться безіменними, але нашим обов'язком є розголошувати те, що знаємо або було нам передане. Так, як колись не вдалося ідентифікувати імена мучеників із римських катакомб і папа римський Боніфатій IV встановив на їх честь урочистість Всіх Святих 1 листопада, так і ті XX-го століття катакомби не в землі сховані, а розсіяні на безмежних просторах тайги, степів і бездоріжжя, не мають шансу бути охопленими якимсь новим описом страждань мучеників. Від їх імені нехай

промовлять постаті, котрі залишили удокументовані сліди, щоб вони говорили не лише за себе, але за ряд тих, голос котрих замовк назавжди.

Тут буде іти мова, в основному, про двох польських священників: ксьондза з Луцької дієцезії – Владислава Буковинського і капуцина – отця Серафима Кашубу.

Отець Владислав Буковинський народився в 1904 році в Бердичеві. Родинні сторони покинув після вибуху жовтневої революції. У Кракові закінчив правничий і теологічний факультети в Ягеллонському Університеті. У 1931 році отримав ієрейські свячення і 5 років працював у Краківській Архідієцезії. У 1936 році його перевели до Луцька, центру дієцезії, яка охоплювала Волинь, ординарієм якої був єпископ Адольф-Петро Шельонжек. І тут перебував до вибуху другої світової війни.

Алоїз Кашуба, народився в 1910 році, був дитиною львівської дільниці Замарстинів. Вихований у небагатій родині, але дуже релігійній, ходив до школи у своїй дільниці міста, і до костелу св. Франциска, до отців капуцинів. Залишив після себе таку характеристику: *“Хоча Лойзек був «вайдуватим», що у львівському говорі означало неповороткий, нездарний, однак, його любили. Ані хуліганом, ані розбишакою не був”*.

Після одержання атестату зрілості в Державній гімназії ім. Гетьмана Жулкевського у Львові, 20 серпня 1928 року поступав у хвіртку монастиря Братів Менших Капуцинів у Сендзішові-Малопольському. Після перших обітів, на яких отримав ім'я Серафим, розпочав навчання на теологічному факультеті, а пізніше також вивчав полоністику (мав літературні здібності), в Ягеллонському Університеті. Ієрейські свячення отримав у 1933 році. За три тижні до вибуху війни чернеча влада направила його до Львова. Тут пережив вступ Червоної Армії.

Усе почалося 17 вересня 1939 року. Львів готувався до оборони від німців. Отець Серафим так описує цей час: *“У монастирі в кожну хвилину очікують німців. Хтось їх уже бачив на вул. Конопницької. Шалена напруга і від рогу вулиці*

Склепінського ідуть щільними рядами, спершу довгі, протягнуті вперед штики, а за ними шапки з п'ятикутними зірками. Боже! Більшовики. Це було щось настільки нечуване, що навіть не було часу на здивування. Звідки? Навіщо? Ніхто не шукав пояснення. До монастиря заїжджає на спінених конях якийсь шалений відділ: «Благословить нас!» – це якийсь відділ генерала Сосновського. Полетіли, як вихор. Куди?».

Львів, визнаний столицею західної України, “звернувся” до Сталіна з проханням про включення цієї землі до великої родини Країни Рад. Нова влада почала швидко впроваджувати в дію гасла комуністичного режиму.

Львів був переповнений втікачами із західної Польщі, котрі не мали прописки. “Біженці” – так були названі – стали першим об’єктом, яким зацікавилася влада. Депортації в глибину СРСР почалися від них, наступними були родини військових, поліцейських, знані львівські громадяни. До одного з ешелонів таємно приєднався о. Тадей Федорович, щоб добровільно товаришувати тим, котрих вивозили в невідоме. Отець Серафим довідався в кінці 1940 року про велику нестачу священників на Волині. Вирушив туди, розпочинаючи, сам про це не знаючи, визначену йому Богом місію. Цей тихий і скромний, незavidний і хворобливий (туберкульозник) монах, мав у цій місії показати силу, відвагу і міць духа, які перевищують людські можливості.

Уже після вторгнення Радянської Армії на Волинь, єпископ Шельонжек призначив о. Владислава Буковинського парохом катедрі в Луцьку. Духовне багатство, інтелігентність, спокійний характер і вміння володіти собою, а також знання російської мови давали шанс на те, що, можливо, він зможе захистити рештки свободи релігії. Не пройшов навіть рік панування радянської влади, як парох катедрі опинився у в’язниці. Майже через рік після вибуху німецько-радянської війни, коли фронт наближався швидкими темпами, почали ліквідацію в’язниці, а в’язнів розстрілювали. Отець Буковинський, лежачи на майданчику в’язниці, під кулями, вдіяв розгрішення своїм сусідам; чудом його навіть не поранило. Коли

вторглися німці, він повернувся до своїх обов'язків катедрального пароха.

Окупаційна німецька влада на Волині, в основному, не переслідувала Церкви, але мала до своїх послуг українську поліцію, яка використовувала будь-яку нагоду, щоб дошкулити польському народові. Протягом деякого часу на цьому терені щораз частіше перехоплювали владу такі угруповання: Українська Повстанська Армія (УПА), потім радянські партизани, чисельність котрих зростала, але також звичайні розбійницькі банди, вживаючі різні гасла, в ім'я яких палили, грабували і мордували. Польський народ міг очікувати оборону лише від Армії Крайової. Власне – це вся Волинь була у вогні.

У цьому вогні опинився отець Серафим. Спочатку прийняв обов'язки душпастиря в Карасині, а коли село спалила УПА, поселився в парафії Дерманка. Там розгорнув свою душпастирську діяльність. Об'їжджав залишені костели, готував дітей до Першого Причастя, влаштовував відпусти, паломництва, реколекції для молоді – все в надзвичайних умовах. Почали з'являтися вірні “з-за кордону”, так званого колишнього польсько-радянського кордону, позбавлені священиків від часів революції. Отець Серафим роздвоювався і потроювався, їздив туди, куди його привозили чи йшов пішки, коли не було іншої можливості. Усюди, де потрапляв, оживляв віру та релігійну практику. Ось як говорили люди з тих сторін: *“Це була людина, обдарована любов'ю, і мав він якесь натхнення любові й чутливості до людей. Виконував роль священика, місіонера, брата... Це була сама покора і убогість св. Франциска. Погоджувався з усім. Ніколи йому не було погано, ніколи не був голодним, ніколи йому не було холодно... Він виражав свою любов по відношенню до Бога покорою, тихістю, побожністю. Він дуже посвячувався. До нього приїжджали не кіньми, а волами, кличучи його до хворого вночі, і він їхав. Не раз приїжджав такий втомлений, що млів. Підкріплений, йшов далі”*.

Єпископ Шельонжек використовував кожну можливість, щоб огорнути душпастирською опікою також католиків на

схід від його дієцезії. Коли воєнні дії на це дозволяли, його священники проходили всі доступні місця, відроджуючи на них релігійне життя. Дійшли до Житомира, Києва, Харкова, Дніпропетровська, і навіть до Дніпродзержинська, усюди, до людей, котрі не бачили священника від революції. Але коли війна наближалася вже до кінця і Сталін, у переддень Ялтинської угоди, впевнено відчував себе володарем аж до Бугу, в січні 1945 року наступила хвиля арештів священників і ліквідація діючих храмів. Отець Владислав Буковинський, зі своїм єпископом похилого віку і двома співбратами, був відсланий із Луцька до в'язниці в Києві й там був засуджений до 10 років позбавлення волі. Залишені костели девастували або призначали на інші цілі. В одному волинському селі гарний дерев'яний костел вирішили замінити на світлицю для селянських забав. Молодь місцевого комсомолу запросила молодь з околиць на перші танці. Зійшлася громада, хтось взяв гармошку. У момент початку танців раптом самі по собі почали грати органи. Раптово всіх вимело з костелу. Його зачинили на чотири засуви. Поступово храм довкола заріс кущами й бур'янами, тому що ніхто не хотів навіть наблизитися, щоб не почути випадково жахливих органів. І так цей костел протривав до сьогодні.

Отець Серафим Кашуба в 1943 році чудом пережив спалення Дерманки УПА, і так як більшість парафіян загинула під час цього нападу, перейшов з рештою до Старої-Гути під опіку відділів Армії Крайової. До цієї ж Старої-Гути тягнулися недобитки з різних польських сіл. Отець Серафим Кашуба був для них опорою, потіхою, знаком надії. Організовував спільні молитви, співання суплікацій перед Найсвятішим Таїнством.

У 1944 році на тривалий час повернулась радянська влада. Банди зникли. Отець Серафим це використав, щоб відвідати польські осередки на всьому терені, несучи душпастирську послугу.

У 1945 році, після підписання Ялтинської угоди, почалася, розрахована в широкому масштабі, “репатріаційна” акція се-

ред поляків, тобто вивезення їх до Польщі. Їхали безкінечні ешелони з людьми, напханими найчастіше в товарні вагони, у холоді та голоді. Не всі виїжджали, частина воліла залишитися на землі своїх прашурів. Перед отцем Серафимом постав найважчий вибір у житті: їхати з “репатріантами”, чи залишитися з тими, хто залишається? Знав вже про арешти священиків у Луцьку, про те, якщо залишиться, то на нього чекають нелегальна праця чи в’язниця. Намовлений парафіянами і приятелями підключається до ешелону, в якому їхали до Польщі. Проминали залишені села і костели: *“Вагони котилися з брязкотом і гуркотом, — згадує. — У Рівному дві стрімкі вежі вітають нас крилом мовчазного відчаю... Доїжджаємо до Здолбунова. Думки клубочуться. Потрібно вирішувати”*. Потаємно приготував валізу з літургійними посудинами і бревіарієм. Коли потяг зупинився на станції та передбачалася довша стоянка, отець Серафим, під виглядом того, що йде відправляти св. Месу, зіскочив з вагону на колію. І більше не повернувся.

Польські блукачі

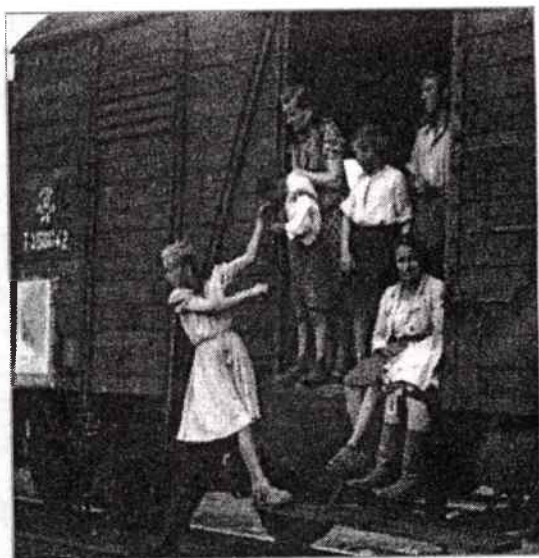
Tułacze polscy

Отець Серафим Кашуба
Ojciec Serafin Kaszuba

О. Владислав Буковинський
Ks. Władysław Bukowiński

Репатріанти
Repatrianci

ARCHIPELAG ŚLADÓW BOGA

Dwudziesty wiek, tak odległy i odrębny od początków naszej ery liczonej od narodzenia Jezusa Chrystusa, miał z tamtym, pierwszym wiekiem jedną wielką wspólną kartę – prześladowania. My – ludzie XX wieku – długi czas byliśmy ich nieświadomi, albo w każdym razie nieświadomi ich rozmiarów, bo objęte były nimi ziemie od wschodniej granicy Polski po Ocean Spokojny. Trwały od 1917 roku, a ustały najwyżej dziesięć lat temu i czy całkowicie...?

Aleksander Solżenicyn, historyk tych ciemnych lat w życiu narodu rosyjskiego, powiadomił świat o istnieniu sieci łagrów sowieckich, rozsianych od koła podbiegunowego po granicę z Chinami. Prześladowania religijne – to nie tylko łagry, to historia niemal każdej cerkwi i kościoła, to represje za posiadanie ikony czy krzyża. Ale opisywanie działań prześladowców – to tylko jedna strona medalu. Druga – to dzieje bezprzykładnego poświęcenia chrześcijan, ich walki o zachowanie wiary, przekazania jej młodszemu, ich trudy i ofiary ponoszone, by dotrzeć do kapłana, otrzymać sakramenty. Cierpiał Kościół Prawosławny, Kościół Rzymskokatolicki, najciężej – zdelegalizowany, ścigany, zepchnięty do podziemia Kościół Greckokatolicki.

Większość kart z tych dziejów jest jeszcze nieznana, wiele ofiar pozostanie bezimiennymi, ale naszym obowiązkiem jest to, co wiemy, lub zostało przekazane, rozgłaszać. Tak, jak kiedyś nie udało się już zidentyfikować imion męczenników z katakumb rzymskich i papież Bonifacy IV ustanowił na ich cześć uroczystość Wszystkich Świętych w dniu 1 listopada, tak i te XX-wieczne katakumby, nie w ziemi ukryte, ale rozsiane na bezkresnych obszarach tajgi, stepów i bezdroży, nie mają szans, by być objęte jakimś nowym martyrologium. W ich imieniu niech przemówią postacie, które pozostawiły udokumentowane ślady, ale chcielibyśmy, by

one mówiły nie tylko za siebie, ale i za rzesze tych, których głos zamilkł na zawsze.

Będzie tu mowa głównie o dwóch polskich kapłanach: księdzu z diecezji łuckiej – Władysławie Bukowińskim i kapucynie – ojcu Serafinie Kaszubie.

Ksiądz Władysław Bukowiński urodził się w 1904 roku w Berdyczowie. Strony rodzinne opuścił po wybuchu rewolucji październikowej. W Krakowie odbył studia prawnicze i teologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1931 roku otrzymał święcenia kapłańskie i 5 lat pracował w Archidiecezji Krakowskiej. W 1936 roku został przeniesiony do Łucka, siedziby diecezji obejmującej Wołyń, której ordynariuszem był biskup Adolf Piotr Szelażek. I tam zastał go wybuch II wojny światowej.

Alojzy Kaszuba, urodzony w 1910 roku, był dzieckiem lwowskiej dzielnicy Zamarstynowa. Wychowany w skromnie żyjącej, ale bardzo religijnej rodzinie, chodził do szkoły w swojej dzielnicy miasta, a do kościoła św. Franciszka, do ojców kapucynów. Zostawił po sobie taką opinię: Lojzek, chociaż był „ciamajdowaty”, co w lwowskiej gwarze oznaczało mało obrotny, niezdarly, to jednak był lubiany. Batiarem ani rozbijaką nie był.

Po maturze uzyskanej w Państwowym Gimnazjum im. Hetmana Żółkiewskiego we Lwowie, 20 sierpnia 1928 roku zapukał do furty klasztoru Braci Mniejszych Kapucynów w Sędziszowie Małopolskim. Po pierwszych ślubach, na których otrzymał imię Serafina, rozpoczął studia teologiczne a później także polonistyczne (miał zdolności literackie) na Uniwersytecie Jagiellońskim. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1933 roku. Na trzy tygodnie przed wybuchem wojny władze zakonne skierowały go do Lwowa. Tam przeżył wkroczenie Armii Czerwonej.

Wszystko zaczęło się 17 września 1939 roku. Lwów szykował się do obrony przed Niemcami. Ojciec Serafin tak opisuje te chwile: *„W klasztorze lada moment oczekują Niemców. Ktoś ich widział już na Konopnickiej. Naprężenie szalone, i oto od węgla ul. Sklepińskiego idą zwartym szeregiem, najpierw długie w przód wyciągnięte sztyki, a za nimi czapy z pięcioramiennymi gwiazdami. Boże! Bolszewiki! To było coś tak niesłychanego, że nie było nawet*

miejsca na zdumienie. Skąd? Dlaczego? Do klasztoru wpada na spienionych koniach jakiś szaleńczy oddział: «Błogosławcie nam!» – to jakiś oddziałek gen. Sosnowskiego. Pomknęli jak wicher. Dokąd?».

Lwów, uznany za stolicę zachodniej Ukrainy „zwrócił się” do Stalina z prośbą o włączenie tej ziemi do wielkiej rodziny Kraju Rad. Nowa władza szybko zaczęła wprowadzać w czyn hasła komunistycznego reżimu.

Lwów był pełen uciekinierów z zachodniej Polski nie posiadających zameldowania. „Bieżeńcy” – taką nazwą zostali objęci – stali się pierwszym obiektem zainteresowania władzy. Deportacje w głąb ZSRR zaczęły się od nich, ale zaraz potem poszły rodziny wojskowych, policjantów, znaczniejsi obywatele lwowscy. Do jednego z transportów dołączył po kryjomu ks. Tadeusz Fedorowicz, aby dobrowolnie towarzyszyć wywożonym w nieznane. Ojciec Serafin dowiedział się w końcu 1940 roku o wielkim braku księży na Wołyniu. Ruszył tam, rozpoczynając, sam o tym nie wiedząc, przeznaczoną mu przez Boga misję. Ten mnich cichy i skromny, niepozorny i chorowity (gruźlik) miał w niej wykazać się siłami, odwagą i mocą ducha przewyższającymi miarę ludzką.

Już po wkroczeniu Armii Radzieckiej na Wołyń, biskup Szelażek mianował ks. Władysława Bukowińskiego proboszczem katedry w Łucku. Walory duchowe, inteligencja, spokój i opanowanie oraz znajomość języka rosyjskiego stwarzały szansę, że może potrafi on obronić resztki wolności religii. Nie upłynął nawet rok panowania władzy sowieckiej, a proboszcz katedry znalazł się już w więzieniu. Niecały rok później, po wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej, gdy front zbliżał się w szybkim tempie, nastąpiło likwidowanie więzienia przez rozstrzeliwanie więźniów. Ksiądz Bukowiński, leżąc na dziedzińcu więziennym pod kulami udzielał rozgrzeszenia swoim sąsiadom; cudem nie został nawet draśnięty. Gdy wkroczyli Niemcy, wrócił do swych obowiązków proboszcza katedralnego.

Okupacyjne władze niemieckie na Wołyniu w zasadzie nie prześladowały Kościoła. Ale miały na swoje usługi policję ukraińską, która wykorzystywała każdą okazję, by dokuczyć ludności

polskiej. W miarę upływu czasu, władzę na tym terenie coraz częściej przejmowały: Ukraińska Powstańcza Armia (UPA), potem rosnąca w liczbę partyzantka radziecka, ale również zwykłe bandy rozbójnicze, używające różnych haseł, w imię których paliły, grabiły i mordowały. Ludność polska mogła oczekiwać obrony tylko od oddziałów Armii Krajowej. Właściwie to cały Wołyń był w ogniu.

W tym ogniu znalazł się ojciec Serafin. Objął wpierw obowiązki duszpasterza w Karasinie, ale gdy wieś została spalona przez UPA, osiadł w parafii Dermanka. Tam rozwinął swą działalność duszpasterską. Objeżdżał opuszczone kościoły, przygotowywał dzieci do I Komunii św., urządzał odpusty, pielgrzymki, rekolekcje dla młodzieży, wszystko w nader skromnych warunkach. Zaczęli zgłaszać się wierni „zza kordonu” tzn. dawnej granicy polsko-radzieckiej, pozbawieni kapłanów od czasów rewolucji. Ojciec Serafin dwoił się i troił, jeździł, gdzie go dowozili lub szedł piechotą, gdy nie było innej możliwości. Wszędzie, gdzie trafiał, ożywiał wiarę i praktyki religijne. Tak o nim mówili ludzie z tamtych stron: *„To był człowiek obdarowany miłością i miał jakieś natchnienie miłości i czułości do ludzi. Spełniał rolę kapłana, misjonarza, brata... To była sama pokora św. Franciszka i ubóstwo. Zgadzał się ze wszystkim. Nigdy mu nie było źle, nigdy nie był głodny, nigdy mu nie było chłodno... On wyrażał swoją miłość względem Boga pokorą, cichością, pobożnością. On się bardzo poświęcał. Do niego przyjeżdżali nie końmi a wołami, wołając do chorego w nocy, a on jechał. Nieraz przyjeżdżał tak zmęczony, że mdlał. Odratowany, szedł dalej”*.

Biskup Szelażek wykorzystywał każdą sposobność, by ogarnąć opieką duszpasterską także katolików na wschód od jego diecezji. Gdy tylko działania wojenne na to pozwalały, jego księża przemierzali dostępne terytoria, wskrzeszając na nich życie religijne. Dotarli do Żytomierza, Kijowa, Charkowa, Dniepropietrowska a nawet Dnieprodzierżyńska, wszędzie do ludzi, którzy księdza nie widzieli od czasów rewolucji. Ale, gdy wojna miała się już ku końcowi a Stalin, w przededniu układów jałtańskich czuł się pe-

wien swego władztwa aż po Bug, w styczniu 1945 roku nastąpiła fala aresztowań księży i likwidacji czynnych kościołów. Ksiądz Władysław Bukowiński, ze swoim sędziwym biskupem i dwoma konfratrami, został odesłany z Łucka do więzienia w Kijowie i tam, zasądzony na 10 lat pozbawienia wolności. Opuszczone kościoły dewastowano lub przeznaczano na inne cele. W jednej wsi wołyńskiej piękny, drewniany kościółek postanowiono przemienić w świetlicę dla zabaw wiejskich. Młodzież miejscowego Komso-mołu zaprosiła młodych z okolicy na pierwszą zabawę taneczną. Zeszła się gromada, był ktoś z harmoszką. W momencie rozpoczęcia tańców nagle same z siebie zaczęły grać organy. W oka mgnieniu wszystkich wymiotło z kościoła. Zamknięto go na cztery spusty. Stopniowo zarosły go wkoło krzaki i burzany, bo nikt nie śmiał się nawet zbliżyć, by nie usłyszeć przypadkiem upiornych organów. I tak przetrwał do dziś.

Ojciec Serafin Kaszuba, w 1943 roku przeżył cudem spalenie przez UPA Dermanki, ale ponieważ większość parafian zginęła w tym napadzie, przeniósł się z resztką do Starej Huty, pod opiekę oddziałów Armii Krajowej. Do tej Starej Huty ciągnęły niedobitki z różnych polskich wsi. Ojciec Serafin był wśród nich ostoją, pociechą, znakiem nadziei. Organizował wspólne modlitwy, śpiewanie suplikacji przed Najświętszym Sakramentem.

W 1944 roku na dobre wróciła władza radziecka. Bandy znikły. Ojciec Serafin wykorzystał to, by odwiedzić skupiska polskie na całym terenie, niosąc posługę duszpasterską. W 1945 roku, po układach w Jałcie, zaczęła się na szeroką skalę zakrojona akcja „repatriacyjna” Polaków, czyli wywożenie ich do Polski. Jechały niekończące się transporty z ludźmi stłoczonymi najczęściej w bydłowych wagonach, o chłódzie i głodzie. Nie wszyscy wyjeżdżali, część wolała zostać na ziemi swych przodków. Przed ojcem Serafinem stanął najcięższy dylemat w życiu: jechać z „repatriantami” czy pozostać z zostającymi? Wiedział już o aresztowaniach księży w Łucku, o tym, że jeżeli zostanie, czeka go nielegalna praca lub więzienie. Namawiany przez parafian i przyjaciół przyłączył się do transportu, w którym jechali. Mijali wsie i kościoły opustoszałe. „*Wagony toczyły się z brzękiem i gruchotem – wspominał. –*

W Równem dwie strzeliste wieże witają nas krzykiem milczącej rozpacz... Dojeżdżamy do Zdołbunowa. Myśli się kłębią. Trzeba się decydować". Dyskretnie przygotował walizeczkę z naczyniami liturgicznymi i brewiarzem. Gdy pociąg stanął na stacji i zapowiadał się dłuższy postój, ojciec Serafin, pod pozorem, że idzie odprawić Mszę św. zeskoczył z wagonu na tory. I więcej nie wrócił.

Душпастир Волині

Після прийняття рішення залишитися на Волині й покинувши транспорт “репатріантів”, отець Серафим Кашуба мусив подбати про одержання радянського громадянства, в іншому разі, як підозрілий бродяга, був би відразу заарештований. Щоб дістати паспорт, потрібно було мати постійну прописку і працю. Отже, вирушив до Рівного і там прописався. Як місце праці подав “служитель культа”, тобто духовний. Його базою стало Рівне, де костел був ще відчинений, і лише плебанія була зайнята під клуб. О. Серафим огорнув душпастирською працею всю Волинь.

Репатріація закінчилася в 1946 році; багато поляків залишилося на родинних землях. Були також католики інших національностей і поляки із-за колишнього польсько-радянського кордону. Всі потребували священика. О. Серафим перетворився у мандрівного душпастиря. *“Через хвилину після вечірні йду до Корця. Отже, завтра Корець, Рівне, Здолбунів, Дубно і так по колу, аж голова крутиться, але як можна інакше, коли всюди чекають”* – писав до своїх настоятелів у листі, нелегально переправленому до Польщі. Постійно перебуваючи в дорозі або день і ніч зайнятий вділенням таїнств і катехізацією, ніколи не думав про себе, нікому не жалівся, хоча серйозно підривав і так слабе здоров’я. Не бажаючи наражати людей на неприємності, тому що ночівля ксьондза сприймалася негативно, спав у костелі. Одного разу його життя висіло на волосині, мало що не загинув від каменування, бо якась бойова група пронюхала його присутність у зачиненому, на щастя, костелі й кидала каменями через вікна, щоб його вбити. Потім вже вірні не погоджувалися, щоб він так проводив ніч і брали його, незважаючи на ризик, на нічліг до себе.

Кочуючий спосіб життя остаточно позначився на здоров’ї. Тиф і запалення вуха, яке було вже раніше, змусили о. Сера-

фіма шукати лікарської допомоги. Знайомі поляки домовились про його прийняття до шпиталю у Ленінграді, де виявилося, що операція на вухо необхідна. Ті знайомі ленінградці ще багато разів доводили свою жертвну і вірну приязнь. Посвячення, проявлене священником, викликало в людей бажання віддячити йому будь-яким можливим способом. Микола, якого отець Кашуба пригорнув, став безцінним його помічником, а пізніше водієм старого “Москвича”, придбання якого стало великим полегшенням в душпастирських подорожах.

Отець Серафим отримав від Бога на цю його місію особливий дар внутрішнього спокою, відчував себе *“весь у руках Провидіння”*, незважаючи на те, що постійно влада ходила по його п'ятах. *“Худий, із запалими щоками, у бідному одязі, зі скромним клуночком, не справляв враження небезпечної людини. Траплялося, що «органи» допомагали йому в дорозі, вважаючи його за загубленого нездару”*.

Там, де костели були спалені чи зачинені, вірні громадилися в приватних домах. На всьому просторі від Білорусі до Львова працювало вже лише кілька ксьондзів. Отець Серафим так писав до своєї чернечої влади: *“Не маю навіть часу ані відправити пристойних реколекцій, ані фізично і духовно відпочити, бо не можу знайти заступництва. Однак, найгірше те, що не бачимо перед собою ніякого майбутнього. Поволі вимираємо, і це неминуче. Дякувати Богу, що повернулося кілька [ксьондзів депортованих із Сходу]”* (1957 р.). Однак відкидав всілякі спокуси повернення до Польщі: *“Це, проте, означало б залишити без душпастирської опіки пару тисяч вірних, згромаджених навколо шести костелів, які благодаттю Провидіння утримуємо вже одинадцять років”* (1956 р.).

Євангелізація в таборах

Той період о. Владислав Буковинський пережив у в'язниці, коли був засуджений у 1945 р. до 10 років. Але часу там не марнував. Сам згадував: *“Це було зимою 1947/48 років. Тоді був у великому таборі на уральських горах, який знаходився*

в містечку Бакул Челябінської області. У цьому таборі було кілька тисяч в'язнів, у цьому числі значна частина – майже половина – «жуликів», тобто бандюг. Ми мешкали у великих бараках у дуже примітивних умовах. На ніч двері до кожного бараку були відчинені, а перед баракком стояли славетні «параші», тобто бадді. Суворо заборонялося переходити з бараку до бараку. Протягом всієї ночі курсували по табору патрулі. Якщо такий патруль зловив вночі гуляючого невдачу, то відразу відводив його в карцер... У цьому таборі було, окрім мене, двоє православних священників, але жодного, окрім мене, католицького.

Йшлося про сповідь. Літом з цим не було жодного клопоту, а зимою це можна було зробити лише вночі, коли всі спали. Скільки разів ці нічні прогулянки вдавалися чудово. Аж врешті певного разу... Протягом кількох ночей готував до першої сповіді земляка з околиць Кам'янець-Подільського, який мав ім'я Болеслав. ...Все відбулося згідно плану. Після кількох ночей приготування, Болеслав дуже гарно висповідався з всього життя. Після сповіді кілька хвилин приязно побалакали. Було вже далеко за північ, коли я повертався до свого бараку, який знаходився в кінці табору. Раптом блиск ручного електричного ліхтаря і голос: «Стої, хто идёт?». Наштовхнувся на патруль. ...Далі пішло все дуже швидко. «Чого ти, попе, волочишся вночі по табору?» Перший, сержант, підійшов до мене і вдарив мене в праву щоку, аж запекло, і говорить: «Ну, проваливай» – «Забирайся». Не наставив, згідно Євангелії, другу щоку, лише повернувся до свого бараку злий і знервований». Але потім прийшла думка, що це була легша кара від карцера. Протягом всіх років переслідування о. Буковинський не втратив великого почуття справедливості, яке при вродженій доброзичливості до людей, спричинилося до того, що про нікого, власне, не говорив зле. Всюди бачив і підкреслював, передусім, добрі сторони.

У 1954 році, після відбуття строку покарання, о. Буковинський був засланий до Казахстану. «Боже Провидіння діє не раз і через атеїстів, котрі заслали мене туди, де був потріб-

ний священник. Уже в серпні 1954 року знав, що чекає на мене там величезна душпастирська праця. Засланець, подібно до табірнього, має суворий обов'язок працювати на владу. Пішов на таку роботу, яка давала мені відносно багато вільного часу для душпастирської праці. Працював через ніч нічним сторожем на будівничих об'єктах. Священницької праці, звичайно в приватних домах, було на початку так багато, як ніколи раніше і пізніше в моєму житті. Була величезна кількість генеральних сповідей із всього життя", — писав у своїх спогадах.

На щастя, до Казахстану потрапило також двоє священників, звільнених із в'язниці, приятелів о. Буковинського: о. Юзеф Кучинський і о. Броніслав Джепецький. Цей останній мав за собою 10 років перебування в дуже суворому таборі у Воркуті, за полярним колом, де працював у шахті по видобуванню міді. Випущений із змарнованим здоров'ям і без права прописки, блукав, міг затриматися на одному місті не більше, як три дні. Врешті, потрапив до Казахстану. Будучи вже на волі, писав до родини: *"Духовно тримався добре і ані свого достоїнства, ані гідності не втратив"*. Пізніше, з огляду на прохання родини про повернення до Польщі, писав: *"Щодо мого виїзду — признаюся, що бажання відпочити, змінити оточення, стати перед вітарем — це все може сильно вабити. Лише одна єдина причина стримує — може, колисьдесь тут буду потрібний. Не маю права відступатися від цього"*.

Казахстан

Казахстан — це край великих степів, у дев'ять разів більший за Польщу [у чотири з половиною рази більший за Україну — прим. "ВзВ"], який став найбільшою російською колонією в Азії. Ще за царизму змушували кочівників казахів стати селянами і прийняти іслам. Потім настала більшовицька влада і заборонили вірити в будь-яких богів. Натомість наказали переорати степ і засіяти його пшеницею. Результат був таким, що буйний степ перетворився в летючі піски або в землі, непридатні для обробітку. Експеримент зробили на терито-

рії, яка дорівнює площі Німеччини. Цей, власне, знищений степ, став найбільшим у світі місцем депортації, однією великою в'язницею. На терені Казахстану утворили 70 таборів праці для всіх національностей.

Перша хвиля заслання поляків мала місце в 1936 році під час т. зв. сталінських чисток. Засланці їхали потягами по два тижні, далі вантажівками і пішки в степ. Навколо нічого, степова рівнина, ані одного дерева. Призначали місце, де мали залишитися – і робіть, що хочете. Мешкали в абияк змайстрованих наметах чи рили в землі сховища – землянки. Протягом 20 років не можна було змінювати місце проживання. Працювали на цій неурожайній землі, в колгоспі. Був голод, бракувало води, була дуже велика смертність. У 1937 році замордовано частину чоловіків. Наступна хвиля депортації наступила в 1939-40 роках. До сьогодні поляки зі Сходу згадують скільки їх близьких поглинув Казахстан.

В одному такому місці депортації, де бракувало води і харчів, поляки ревно молилися до Божої Матері, відмовляли розарій, співали марійні пісні, бажаючи про змилювання. І сталося чудо.

До сьогодні певні подробиці стерлися, інші обросли легендами, але можна більш-менш так констатувати факти. 25 березня 1941 р. 17-літня Аделя з подругою пішли в степ по сіно для корови. Повертаючись, набравши в мішки сіна, втратили орієнтацію, бо дорогу до села їм загородила вода. Пробували її обійти, але води було щораз більше і щораз глибша. На щастя, в селі дізналися про небезпеку, яка загрожувала їм, і група чоловіків пішла їм на допомогу. Тримаючись міцно за руки, вдалося їм перебратися через воду і перевести дівчат. Наступного дня вода надалі стояла. Охопила територію великого озера, яке й залишилося, хоча там не пропливала жодна річка. Звідки ця вода взялася? У селі була велика радість. Тепер води вистачило і для людей і для худоби. Аделя живе і до сьогодні, та розповідає, що від того чуда Божої Матері село назвали Озерно.

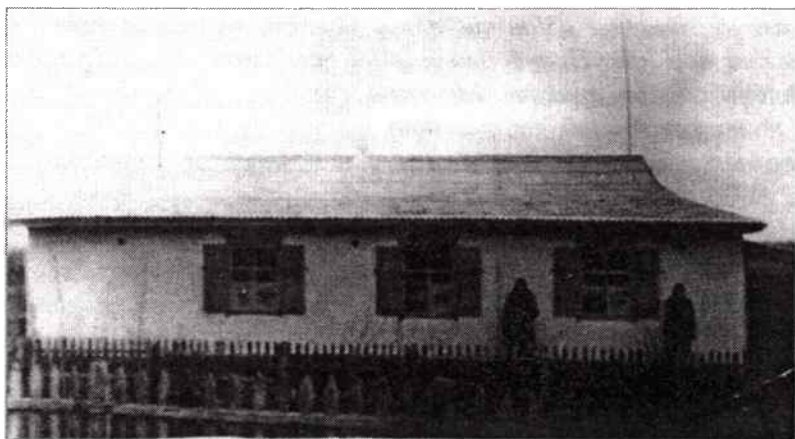
Мешканці Озерного говорять, що було три чуда. Ще цього самого року, в червні, в озері з'явилася риба в такій кількості, що можна було її ловити руками. Ця риба врятувала багато людей від голоду. Мешканці Озерного уповали Марії і впевнені, що це Вона вчинила ці два чуда. Всупереч стільком стражданням, засланням, комунізму, голоду і поневір'ям – віра цих людей залишилася міцною. Засланці протягом 20 років не бачили священика, і це було їх найбільшим прагненням. І сталося третє чудо. Невідомо звідкіля, котрогось дня, несподівано з'явився католицький священик. Були хрещення, шлюби, безкінечні сповіді, св. Меса, навчання, катехізація. І зник, як і прибув. Але вже після деякого часу доїжджав інший з душпастирською послугою.

Це було результатом тієї акції, яку отець Буковинський та інші священики започаткували в Казахстані. Отець Буковинський, звільнений із в'язниці у 1954 році, був адміністративно засланий до Караганди. Було це після смерті Сталіна і починався період т. зв. відлиги, центральним пунктом якого став XX з'їзд КПРС із славнозвісною доповіддю Микити Хрущова, який передвіщав “десталінізацію” комуністичної системи. Трохи повіяло ліберальним курсом: почали говорити про свободу слова і сумління, почали обіцяти. Це тривало недовго, закінчилося на обіцянках, але священики, доля котрих кинула в глиб СРСР, використали навіть цю крихту свободи. Передусім, щоб порозумітися, організували співпрацю і охоплювали душпастирською опікою, по можливості, як найбільшу територію. *“Кожен польський ксьондз, депортований в СРСР, – розповідав о. Буковинський, – став благословенням для вірних, не раз позбавлених священика від часів революції”*. До праці приступили, окрім о. Буковинського, його співбрати: о. Юзеф Кучинський і о. Броніслав Джепецький, потім також інші польські та німецькі священики, які знаходилися в азіатській частині СРСР. Праця полягала на тому, щоб, окрім свого місця помешкання (о. Буковинський в Караганді, о. Кучинський в Таїнчі, в Кокчетавській області, о. Джепецький у Зеленому Гаї під Целіноградом [Акмолінськ], відвідувати місцево-

сті, де знаходяться католики, позбавлені священика. Хто зібрав трохи грошей і мав силу, вирушав у дорогу згідно списку контактних пунктів, узгоджених із іншими священиками і сигналами з терену. Така подорож тривала кілька тижнів. Етапами були самотні домівки, доми лісників, часом цілі поселення, якщо в них мешкали лише католики. Ці апостольські подорожі були, звичайно, нелегальними й мусили відбуватися згідно принципів глибокої конспірації. Звідки люди дізнавалися про приїзд священика і потрапляли вчасно на місце зустрічі, їдучи не раз сотні кілометрів, — це залишиться таємницею діяння Святого Духа. Священики не раз добиралися до дуже віддалених місць. Отець Буковинський так згадував одну таку подорож в околиці Алма-Ати в 1957 році: *“В одному селі дослівно все село чекало на мене. Коли приїхав легковим автомобілем, дівчата гарно вдягнені, оточили мене віночком, як приміціанта [священика, який служить першу месу] і впровадили до дому, призначеного для богослужіння, увесь народ дуже гарно співав «Kto się w opiekę odda Panu sweti». В іншому селі привітав мене короткою промовою, в присутності чисельно зібраного народу, місцевий старійшина, пан Станіслав Левицький. Це була, мабуть, найбільш зворушлива промова, проголошена до мене протягом всього мого життя. Пан Левицький говорив: «Нас вивезли в ці гори, залишили тут і всі забули про нас. Ніхто про нас не пам'ятав. Лише Духовний Отець до нас приїхав. Ми такі сироти, ми такі сироти». Плакав достойний старійшина, плакав весь зібраний народ, плакав і священик разом із ними. Але це були сльози радості”*.

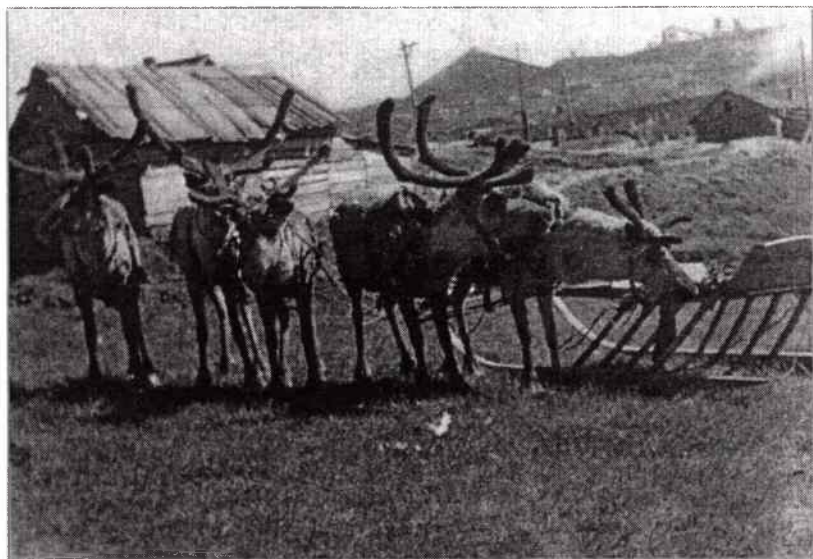

Отець Серафим з дітьми, які приступили до I причастя. Рівне, 1945 р.
Ojciec Serafin z dziećmi I-komunijnymi, Równe 1945 r.

Очікування на приїзд священика. Зелений Гай, 1956 р.
Oczekiwanie na przyjazd księdza. Zielony Gaj, 1956 r.

В'язень табору у Воркуті
Więzień łagru w Workucie

Північні олені на фоні табору у Воркуті
Renifery na tle łagru w Workucie

Безмежна дорога в Казахстані
Bezkresna droga w Kazachstanie

Скульптура “Матері Божої
з рибами”; в глибині чудо-
творне озеро
Figura „Matki Bożej z Ryba-
mi”; w głębi cudowne jezioro

Duszpasterz Wołynia

Po decyzji pozostania na Wołyniu i opuszczeniu transportu „repatriantów” ojciec Serafin Kaszuba musiał zadbać o uzyskanie obywatelstwa radzieckiego, w przeciwnym razie byłby zaraz aresztowany jako podejrzaný włóczęga. Żeby dostać paszport (dowód osobisty) należało mieć stałe zameldowanie i pracę. Udał się więc do Równego i tam się zameldował. Jako pracę podał „służyteł kulta” czyli duchowny. Jego bazą stało się Równe, gdzie kościół był jeszcze otwarty a tylko plebania zajęta na klub. Ale to miasto było tylko punktem wypadowym. O. Serafin pracą duszpasterską objął cały Wołyń.

Repatriacja skończyła się w 1946 r.; wielu Polaków pozostało na ziemi rodzinnej. Byli też katolicy innych narodowości i Polacy zza dawnej granicy polsko-radzieckiej. Wszyscy potrzebowali kapłana. O. Serafin zamienił się w wędrownego duszpasterza. *„Za chwilę po nieszpórach jadę do Korca. Jutro więc Korzec, Równe, Zdołbunów, Dubno i tak w koło, aż się głowa kręci, ale jak można inaczej, skoro wszędzie czekają”* – pisał do swoich przełożonych w liście przemyconym do Polski. Ciągłe w drodze lub dzień i noc zajęty udzielaniem sakramentów i katechizacją, nigdy nie myślał o sobie, nie skarżył się nikomu, choć poważnie nadszarpywał i tak słabe zdrowie. Nie chcąc narażać ludzi, bo nocowanie księdza było źle widziane, sypiał w kościele. Raz o mały włos nie zginął ukamienowany, gdyż jakaś bojówka wywęszyła jego obecność w zamkniętym – na szczęście – kościele i rzuciła kamieniami przez okna, aby go zabić. Potem już wierni nie godzili się, by tak spędzał noc i brali na nocleg do siebie, nie zważając na ryzyko.

Koczowniczy tryb życia ostatecznie odbił się na zdrowiu. Przebyty paratyfus i nawracające zapalenia ucha zmusiły o. Serafina do szukania pomocy lekarskiej. Znajomi Polacy umożliwili przyjęcie do szpitala w Leningradzie, gdzie operacja ucha okazała się konieczna. Ci leningradzcy znajomi jeszcze wiele razy dowie-

dli swej ofiarnej i wiernej przyjaźni. Poświęcenie wykazywane przez kapłana wyzwało u ludzi chęć odwdziżenia się na wszelki możliwy sposób. Przygarnięty sierota Mikołaj stał się nieocenionym pomocnikiem ojca Kaszuby a później kierowcą starego moskwicza, którego nabycie stało się wielkim ułatwieniem podróży duszpasterskich.

Ojciec Serafin uzyskał od Boga na tę jego misję szczególnie dar wewnętrznego spokoju, czuł się „*cały w rękach Opatrzności*” pomimo ciągłego deptania mu po piętach przez władze. „*Wychudły, z zapadniętymi policzkami, w lichym odzieniu, ze skromnym tobołkiem, nie sprawiał wrażenia niebezpiecznego człowieka. Bywało, że niekiedy «organa» pomagały mu w drodze, uważając go za zagubionego niedołęę*”.

Tam gdzie kościoły były popalone lub zamknięte, gromadzono się w prywatnych domach. Na całym obszarze od Białorusi do Lwowa pracowało już tylko kilku księży. Ojciec Serafin tak pisał do swych władz zakonnych: „*Nie mam czasu nawet odprawić uczciwych rekolekcji ani wypocząć fizycznie i duchowo, bo nie sposób znaleźć zastępstwo. Najgorzej jednak, że nie widzimy przed sobą żadnej przyszłości. Wymieramy powoli, lecz nieuchronnie. Dzięki Bogu, że wróciło kilku [księży deportowanych] ze Wscho-du*” (1957 r.). Jednak odrzucał wszelkie pokusy powrotu do Polski: „*Znaczyłoby to przecież pozostawić bez opieki duszpasterskiej parę tysięcy wiernych, zgromadzonych przy sześciu kościołach, które łaską Opatrzności już jedenaście lat utrzymujemy*” (1956 r.).

Ewangelizacja w łagrach

Ten okres ks. Władysław Bukowiński przeżył w więzieniu skazany w 1945 r. na 10 lat. Ale czasu tam nie marnował, zajęty ewangelizacją. Sam wspominał: „*Była to zima 1947/48 roku. Byłem wtedy w wielkim obozie w uralskich górach, znajdującym się w miasteczku Bakuł obwodu Czelabińskiego. W tym obozie było kilka tysięcy więźniów, w tym znaczna część – bodajże polowa – żulików, czyli po polsku rzeźmieszków. Mieszkaliśmy w dużych ba-*

rakach w warunkach bardzo prymitywnych. Na noc drzwi do każdego baraku były otwarte, a przed barakiem stały słynne «parasze», czyli kubły. Surowo się zabraniało przechodzić z baraku do baraku. Przez całą noc kursowały po obozie patrole. Jeżeli taki patrol złapał w nocy niefortunnego spacerowicza, to natychmiast odprowadzał go do karceru... W tym obozie było prócz mnie, dwóch księży prawosławnych, ale ani jednego więcej katolickiego.

Chodziło o spowiedź. Latem nie było z tym żadnego kłopotu, ale zimą można to było zrobić tylko w nocy, gdy wszyscy spali. Wiele razy te nocne spacerki udawały się znakomicie. Aż wreszcie pewnego razu... Przez kilka nocy przygotowywałem do pierwszej spowiedzi jednego naszego rodaka z okolic Kamieńca Podolskiego, który miał na imię Bolesław. ...Wszystko odbyło się zgodnie z planem. Po kilku nocach przygotowawczych Bolesław bardzo ładnie się wyśpowiadał z całego życia. Po spowiedzi pogawędziliśmy przyjaźnie przez dłuższą chwilę. Było już dobrze po północy, kiedy wracałem do swojego baraku, który znajdował się na końcu obozu. Wtem błysk ręcznej latarki elektrycznej i głos: «Stój, kto idiot?» Natknąłem się na patrol. ...Dalej potoczyło się wszystko bardzo szybko. «Czegoż ty popie włóczysz się w nocy po obozie?» Pierwszy podoficer podchodzi do mnie, uderza mnie w prawy policzek, aż zapiekło i mówi: «Nu prowaliwaj» – «Wynoś się». Nie nastawiłem zgodnie z Ewangelią lewego policzka, tylko wróciłem do swego baraku bardzo zły i wzburzony”. Ale potem przyszła refleksja, że to była łagodniejsza kara od karceru. Przez wszystkie lata prześladowań ks. Bukowiński nie stracił ogromnego poczucia sprawiedliwości, który przy wrodzonej życzliwości do ludzi, spowodował, że o nikim właściwie nie mówił źle. Wszędzie widział i podkreślał przede wszystkim dobre strony.

W 1954 r. po odbyciu kary więzienia ks. Bukowiński został zesłany do Kazachstanu. „Opatrzność Boża działa nieraz i przez ateistów, którzy zesłali mnie tam, gdzie ksiądz był potrzebny. Już w sierpniu 1954 r. wiedziałem, że czeka mnie tam niezmiernie wielka praca duszpasterska. Zesłaniec, podobnie jak obozowiec, ma ścisły obowiązek pracować dla rządu. Wziąłem taką pracę, która dawała mi stosunkowo dużo wolnego czasu na pracę duszpa-

sterską. Pracowałem co drugą noc jako stróż nocny na obiektach budowlanych. Pracy kapłańskiej, oczywiście po domach prywatnych, było na początku wiele, jak nigdy przedtem i potem w moim życiu. Ogromna większość spowiedzi była generalnych z całego życia” – pisał w swoich wspomnieniach.

Na szczęście do Kazachstanu trafiło też dwóch księży, zwolnionych z więzienia, przyjaciół ks. Bukowińskiego, ks. Józef Kuczyński i ks. Bronisław Drzepecki. Ten ostatni miał za sobą 10 lat bardzo ciężkiego obozu w Workucie, za kołem podbiegunowym, gdzie pracował w kopalni miedzi. Wypuszczony ze zmarnowanym zdrowiem i bez prawa do zameldowania się gdziekolwiek, tułał się, mogąc w jednej miejscowości zatrzymać się nie dłużej niż trzy dni. Trafił wreszcie do Kazachstanu. Będąc już na wolności pisał do rodziny: *„Duchowo trzymałem się dobrze i ani mojego dostojęstwa ani godności nie uронiłem”*. Potem, wobec próśb rodziny, by wrócił do Polski, napisał: *„Co do mego wyjazdu – przyznaję się, że chęć odpoczynku, zmiana otoczenia, stanięcie przy ołtarzu – to wszystko może nęcić potężnie. Tylko jeden jedyny powód powstrzymuje – może kiedyś będę potrzebny gdzieś tutaj. Nie mam prawa cofać się przed tym”*.

Kazachstan

Kazachstan to kraj wielkich stepów, dziewięciokrotnie większy od Polski, który stał się największą rosyjską kolonią w Azji. Jeszcze za rządów carskich zmuszono koczowniczych Kazachów, by stali się rolnikami i przyjęli islam. Potem nastąpiła władza bolszewicka i zakazano wierzyć w jakichkolwiek bogów. Natomiast kazano zorać step i obsiać go pszenicą. Efekt był ten, że bujny step zamienił się w lotne piaski albo nieużytki. Eksperyment dokonano na obszarze równym powierzchni Niemiec. Ten właśnie zniszczony step stał się największym w świecie miejscem deportacji, jednym wielkim więzieniem. Na terenie Kazachstanu utworzono 70 obozów pracy, dla wszystkich narodowości.

Pierwsza fala zesłańców Polaków miała miejsce w 1936 r. w czasie tzw. czystek stalinowskich. Zesłańcy jechali pociągami

dwa tygodnie, dalej ciężarówkami i pieszo w step. Wokoło nic, równina stepowa, ani jednego drzewa. Wyznaczono miejsce, gdzie mieli pozostać i róbcie, co chcecie. Mieszkali w skleconych namiotach lub dłubali w ziemi schroniska – ziemianki. Przez 20 lat nie wolno było zmieniać miejsca. Pracowali w tej nieurodzajnej ziemi, w kołchozie. Był głód, brakowało wody, śmiertelność była bardzo duża. W 1937 r. wymordowano część mężczyzn. Następna fala deportacji nastąpiła w 1939-40 r. Do dziś wszyscy Polacy ze Wschodu wspominają, ilu ich bliskich pochłonał Kazachstan.

W jednym takim miejscu deportacji, gdzie brakowało i wody i pożywienia, Polacy żarliwie się modlili do Matki Bożej, odmawiali różaniec, śpiewali pieśni maryjne, błagając o zlitowanie. I stał się cud.

Do dziś zatarły się pewne szczegóły, inne obrosły legendą, ale można mniej więcej tak zrekonstruować fakty. 25 marca 1941 r. 17-letnia Adela z koleżanką poszły w step po siano dla krowy. Wracając, obciążone workami z sianem, straciły orientację, gdyż drogę do wsi zagroziła im woda. Próbowwały ją obejść, ale wody było coraz więcej i coraz głębsza. Na szczęście dostrzeżono we wsi niebezpieczeństwo, które im grozi, i grupa mężczyzn poszła na pomoc. Trzymając się mocno za ręce udało im się przebrnąć przez wodę i przyprowadzić dziewczęta. Następnego dnia woda nadal stała. Obejmowała obszar sporego jeziora, które już zostało, chociaż nie przepływała tam żadna rzeczka. Skąd się te wody wzięły? Radość we wsi była ogromna. Teraz wody starczyło i dla ludzi i dla zwierząt. Adela żyje do dziś i opowiada, że od tego cudu Matki Bożej wieś nazwano Oziorno.

Mieszkańcy Oziornego mówią, że cudów było trzy. Jeszcze tego samego roku, w czerwcu, w jeziorze ukazały się ryby, wielkie ryby, w takiej ilości, że można je było łowić ręką. Ryby te uratowały wiele ludzi od głodu. Mieszkańcy Oziornego zaufali Maryi i są pewni, że to Ona sprawiła te dwa cuda. Pomimo tylu cierpień, zesłania, komunizmu, głodu i ponieważ wiara tych ludzi pozostała silna. Zesłańcy przez 20 lat nie widzieli kapłana – to było ich największe pragnienie. I stał się trzeci cud. Nie wiadomo skąd, któregoś dnia, niespodziewanie zjawił się ksiądz katolicki. Były

chrzty, śluby, niekończące się spowiedzi, Msza św., nauki, katechizacja. I znikł, jak przybył. Ale już po pewnym czasie dojechał inny z posługą duszpasterską.

Było to wynikiem tej akcji, którą ksiądz Bukowiński i inni księża zapoczątkowali w Kazachstanie. Ksiądz Bukowiński, zwolniony z więzienia w 1954 r. został administracyjnie zesłany do Karagandy. Było już po śmierci Stalina i zaczynał się okres tzw. odwilży, której punktem centralnym stał się XX zjazd KPZR ze sławnym referatem Nikity Chruszczowa, zapowiadającym „destalinizację” systemu komunistycznego. Powiało trochę liberalniejszym kursem: zaczęto mówić o wolności słowa i sumienia, zaczęto obiecywać. Trwało to krótko, skończyło się na obietnicach, ale księża, których los rzucił w głąb ZSRR, wykorzystali nawet tę okruszynę wolności. Przede wszystkim, aby się porozumieć, zorganizować współpracę i objąć opieką duszpasterską możliwie największy obszar. *„Każdy ksiądz polski, deportowany do ZSRR – opowiadał ks. Bukowiński – stał się błogosławieństwem dla wiernych nieraz pozbawionych kapłana od czasów rewolucji”*. Do pracy przystąpili prócz ks. Bukowińskiego, jego konfratry: ks. Józef Kuczyński i ks. Bronisław Drzepecki, potem też inni księża polscy i niemieccy, znajdujący się w azjatyckiej części ZSRR. Praca polegała na tym, by oprócz swojego miejsca zamieszkania (ks. Bukowiński w Karagandzie, ks. Kuczyński w Taińczy, w obwodzie kokeczetawskim, ks. Drzepecki w Zielonym Gaju pod Celinogrodem [Akmolińsk]) odwiedzać miejscowości, gdzie znajdują się katolicy, pozbawieni kapłana. Kto zebrał trochę funduszy i sił, ruszał w drogę według wykazu punktów kontaktowych uzgodnionych z innymi księżmi i sygnałami z terenu. Taka podróż trwała kilka tygodni. Etapami były samotne domostwa, leśniczówki, czasem całe osady, jeżeli w nich mieszkali tylko katolicy. Te apostolskie podróże były oczywiście nielegalne i musiały się odbywać według zasad najgłębszej konspiracji. Skąd się ludzie dowiadywali o przyjeździe kapłana i trafiali punktualnie na miejsce spotkania, jadąc nieraz setki kilometrów, to pozostanie tajemnicą działania Ducha Świętego. Księża docierali nieraz do miejsc bardzo odległych. Ksiądz Bukowiński tak wspominał jedną taką podróż w okolice

Ałma-Aty, w 1957 roku: „W jednej wiosce dosłownie cała wieś czekała na mnie. Kiedy przyjechałem (samochodem osobowym), dziewczęta odświętnie ubrane, otoczyły mnie wieńcem jak prymicyjanta i wprowadziły do domu przeznaczonego na nabożeństwo, a cały lud śpiewał bardzo pięknie «Kto się w opiekę odda Panu swemu». W innej wiosce powitał mnie krótkim przemówieniem, w obecności licznie zgromadzonego ludu, miejscowy patriarcha, pan Stanisław Lewicki. Było to chyba najbardziej wzruszające przemówienie wygłoszone do mnie w całym życiu. Pan Lewicki mówił: «Wywieźli nas pod te góry, zostawili tutaj i wszyscy zapomnieli o nas. Nikt o nas nie pamiętał. Dopiero Ojciec Duchowny do nas przyjechał. My takie sieroty, my takie sieroty». Płakał czcigodny patriarcha, płakał cały zebrany lud, płakał i ksiądz razem z nimi. Ale to były dobre łzy”.

Знову за колючим дротом

Душпастирська праця і місійні подорожі по Казахстану та інших зауральських регіонах успішно розвивалися до того часу, поки після відносної лібералізації, влада не вирішила знову прикрутити гайки. У червні 1958 р. був заарештований отець Владислав Буковинський, наприкінці року – отець Броніслав Джепецький, а на початку 1959 р. – отець Йосиф Кучинський. Затримання отця Джепецького відбулося за таких обставин, що міліція запечатала двері каплички в Зеленому Гаї, і вірні не встигли забрати з неї Пресвяте Таїнство. Лише вночі вдалося одному хлопцеві добратися через невелике вікно всередину і “вкрасти” ковчег з Тілом Господнім.

Щоб надати арештам вигляду дій законних, священники – після довгого і важкого слідства – були поставлені перед судом. Вироки були різними: о. Джепецький – 10 років, о. Кучинський – 7 років, о. Буковинський отримав найменшу кару – 3,5 роки.

Боже Провидіння розпорядилось так, що незабаром вони опинилися в одному таборі в Чуні під Іркутськом. Табір був важким. Священники працювали на лісоповалі. Мусили завантажувати, а потім тягнути вагони, заповнені великими колодами. Праця була понад сили. Все-таки радість, що були разом, і спогади того, що встигли зробити протягом короткого часу, будучи на волі, додавали сил. Отець Кучинський говорив: *“Важко, навіть дуже важко, сидіти 7 років, особливо тоді, коли вже до цього відсидів 10 років. Але мушу визнати, що за ті два з половиною роки [праці священника на волі] варто знову відсидіти і 7 років”*.

Праця іде далі

На щастя, для продовження душпастирської праці залишилося на волі ще кілька священників. Одним із них був греко-

католицький священик, о. Олексій Зарицький, котрого о. Буковинський добре знав, тому що разом працювали у Казахстані, і так описав його постать у своїх спогадах:

“Ми познайомилися з о. Олексієм в 1955 році в Караганді, де вже в наступному році він допровадив до відкриття церкви для українців. Священик Олексій навчився латинської св. Меси і відправляв її церковнослов'янською мовою для українців, а для німців і поляків по-латині [греко-католицька Церква на терені СРСР була забороненою]. Це був священик надзвичайно ревний та працюютий. Окрім дуже інтенсивної праці в Караганді, відправлявся в місійні відрядження до ближніх і дальніх місцевостей поблизу Караганди.

У 1957 р. о. Олексій здійснив далеку і дуже небезпечну подорож. А саме, добрався до отця митрополита Сліпого, котрий примусово перебував у домі для престарілих у Красноярському Краї у Сибіру. Отець Олексій зустрівся з ним у лісі. По дорозі назад був схоплений і протягом п'яти днів вели допит в управлінні безпеки в Красноярську. Щоправда, його випустили на волю, і він повернувся до Караганди, але відтоді земля почала горіти йому під ногами. Отець Олексій, після довгого роздумування, вирішив виїхати з Караганди, в якій і без нього було багато священиків. Відтоді розпочався останній місійний період праці о. Олексія Зарецького, котрий вповні заслуговує на звання героїчного періоду. Цей період тривав п'ять років (1957-1962)... Кілька разів був в околицях Куйбишева на Поволжі. Довгий період працював на Уралі в Пермській області й далі на південь, в Оренбурзькій області. У Казахстані часто бував в Актюбінську та його околицях, а також на території, яка осиротіла внаслідок ув'язнення о. Броніслава і о. Йосифа в Кокчетавській і Целіноградській областях.

У 1960 р. о. Олексій був приписаний у місті Орську, в Оренбурзькій області. Одного разу, коли повернувся до дому, після, зрештою, короткої місійної подорожі, довідався, що міліція його виписала під час його відсутності. Отець Олексій не пішов до міліції у цій справі, став добровільно – дозволю собі сказати – Христовим бродягою. Ніде не приписаний, лише

з паспортом при собі, продовжував місійну працю, не зважаючи на те, що знав: це не скінчиться інакше, як ув'язненням. Таким бездомним Христовим бродягою о. Олексій був протягом двох років.

У квітні 1962 р. прибув о. Олексій до Караганди. Двічі був у мене. Я приймав його з великою пересторогою, тому що боявся за нього. О. Олексій був завжди щуплим і досить високим, а тоді схуднув до решти. Лише очі в нього блищали. Дійсно виглядав на сповідника віри і кандидата на мучеництво... Скаржився, що через постійні подорожі зіпсувався йому шлунок. Радив йому відразу виїхати з Караганди і відправитися до Таджикистану, де ще ніколи не був і міг там набагато спокійніше працювати. Дав йому кілька надійних адрес у різних місцевостях Таджикистану.

Отець Олексій погоджувався, що ситуація в Караганді небезпечна, однак, говорив, що йому дуже шкода українців греко-католиків, котрі проживають у Караганді, котрі дуже занедбані й пригортаються до нього. Говорив, що постарасться якнайшвидше закінчити свою працю серед українців, потім просто з Караганди поїде до Таджикистану. Бог розпорядився інакше.

Приблизно 12 травня 1962 року о. Олексій ішов сам однією із вулиць Караганди. Там його схопили, а незабаром формально заарештували. Відбувся суд над о. Олексієм. Засудили його до двох років ув'язнення за бродяжництво. Потім був у таборі недалеко Караганди. Мав дійсно легку працю кравця, лише дуже скаржився на важке товариство «жуликів». Окрім цього, загострювалася його шлункова хвороба. Не відбув присуджених йому два роки ув'язнення. Помер в кінці 1963 р., у віці 49 років в табірному шпиталі, в містечку Долинка, і там був похований. Вдячні українці знайшли його могилу на цвинтарі й поставили на ній гарний хрест...”.

[27 червня 2001 року, у Львові, Папа Римський Іван Павло II проголосив о. Олексія, разом з іншими мучениками Української Греко-Католицької Церкви, блаженним – прим. “ВзВ”.]

Наступний Христовий бродяга

У попередній частині ми писали про отця Серафима Кашубу, котрий пастирював на терені всієї Волині. Знав, що має небагато часу, тому що відчував нову хвилю переслідувань. Зачиняли деякі костели, дошкулювали найактивнішим парафіянам. Один урядовець сказав отцю: *“Ви нам мешаєте в роботі”*, – це прозвучало, як погроза. У квітні 1958 р., того ж року, в якому знайдено привід, щоб заарештувати наших трьох священників з Казахстану, у місцевій газеті в Здолбунові з’явився фейлетон під заголовком: *“Земні діла ксьондза Кошуби”* з описом його мнимого пияцтва і розпусти. Загальношанованого священника знеславили невибагливим способом. У цьому випадку не йшлося про порушення громадської думки міста, згідно якої отця знали з найкращого боку, а йшлося про знайдення претексту, щоб його відсторонити. І дійсно, через два дні отець Серафим отримав заборону виконувати будь-які душпастирські функції. *“Від сьогодні не маєш права”*, – сказав службовець НКВД. Отець Кашуба звернувся до республіканської влади, до Києва, а тим часом надалі відвідував ще діючі або скриті по домах душпастирські станиці, так що робив це таємно. З Києва обнадіяли його, що затвердять парохом в Корці чи Самборі. Тим часом, дали йому зрозуміти, що далі його перебування в Рівному небажане. Вчинили підступ, щоб його виписати. Отже, залишалося блукання – місійна *“нелегальна робота”*. Коли перебував у Львові, на лікуванні в шпиталі, зачинили такі близькі його серцю костели в Рівному та Острозі. Вірні, позбавлені храмів, тим більше потребували духовної опори. Отець Кашуба писав у 1959 р. до родини: *“Призвичаївся вже не до одного, що раніше здавалося не до знесення. Шкода, що все не можу описати. Досить, що відчуваю себе корисним і може більш потрібним, ніж раніше. Те, що потрібно зробити в цей період [Великодня сповідь], багато людей вже виконали. У домі завжди мають ТЕ, ЩО Найбільш Потрібне [св. Месу]”*. Не будучи ніде приписаним, отець Кашуба почав їздити по щораз більшій території, маючи надію, що десь отримає дозвіл на легальну душпастирську працю. Був на Білорусі, Віленщині, у Львові, Самборі, Києві, потрапив на

Запоріжжя, до Естонії та до Криму. *“Не турбуйтеся моїм блуканням. Почуваю себе досконало. Мене шалено забавляє те, що моє прізвище фігурує в літературі, – писав до родини після чергової публікації, яка ганьбить священників. – Шкода, що не можу вислати Вам цю повчаючу книжечку, яка вийшла недавно в Гродно під обіцяючим заголовком «Католицизм без маски»”. Це “досконале самопочуття” і “забавляння” було на потіху родині, бо в дійсності це не були вже душпастирські подорожі, а навіть не блукання, але втеча, ховання і викручування від переслідувачів. Усюди потрапляв на зичливих людей, які допомагали, але також всюди гонило його НКВД, як небезпечну особу без прописки, без праці, ворога устрою і шпигуна Ватикану. Поселився на деякий час у Ленінграді, де мав приятелів, котрі уладнали йому працю продавця в магазині продажу зілля, а потім у Двінську (Даугавпілсі) був кочегаром у котельні туберкульозного шпиталю. Родина благала його повернутися до Польщі. “Коли б покинув зараз цих моїх нещасних, не мав би ніколи спокою. Вісімнадцять років, тут прожитих, дуже міцно вросли в життя, щоб можна було з легким серцем починати щось інше. Напевно, що коли б така була Божя воля, виражена Настоятелями, не вагався б ні хвилини, але цього не бачу, а радше щось навпаки”, – писав ще в 1958 році.*

Напрямок – Казахстан

На шляху своїх ніколи не перерваних контактів з католиками європейської частини СРСР, отець Кашуба багаторазово чув про депортації поляків, українців і представників інших національностей до Казахстану. Говорили також, що незважаючи на старання жменьки священників, цілі католицькі села і скупчення в містах цього краю позбавлені душпастирської опіки. Отця почала мучити думка, щоб там спробувати розпочати місійну працю. Після довгих приготувань, восени 1963 року, опинився в Казахстані. Потрапив у час, коли дійсно бракувало рук священників, щоб справитися зі всіма потребами. Отці Джепецький і Кучинський були ще в таборі, отець Буковинський щойно вийшов. Останній період ув’язнення провели

разом, перенесені до табору “релігійних” в Сосновці, в Мордовській республіці. Комуністична влада мала поганий досвід щодо розміщення священиків із іншими в’язнями. Отже, почали створювати спеціальні табори для духовних і лідерів різних віросповідань і сект. У Сосновці священики мали легшу працю, натомість, дуже погане харчування. Але тішилися тим, що мали можливість взаємного спілкування, духовної підтримки та екуменічних контактів. У Сосновці знаходився після в’язниці і примусового перебування в домі для літніх осіб греко-католицький львівський митрополит Йосиф Сліпий, поки Іван XXIII в 1962 р. не випросив його звільнення і дозволу на виїзд до Риму, де провів решту життя. Разом із достойним митрополитом у таборі перебувало 27 греко-католицьких священиків. Православних було кілька сотень. Усі католицькі священики відправляли щоденно вранці св. Месу. Облатки присилали їм в посилках з їжею, вино робили з родзинок. Отець Джепецький сповідав і проголошував конференції для світських і духовних. Отець Кучинський всіх захоплював своєю веселістю і невичерпним запасом анекдотів. Стосунки були братерськими: всіх підносило на духові провіщення і приготування до Вселенського Собору. Завдяки ньому сподівалися на велике зближення між християнськими віросповіданнями. Панувала екуменічна атмосфера.

Отець Буковинський, звільнений із Сосновки, повернувся до Караганди – до перерваної ув’язненням душпастирської праці. Потрібно було відновити контакти, оживити релігійне життя, подбати про катехізацію, коли рівень елементарного релігійного знання слабнув з кожним роком. Всупереч тому, що мав серйозно підірване здоров’я, отець Владислав роздвоювався і потроювався, щоб справитися із всіма потребами. По ночах слухав трансляцію ватиканського радіо, яке надавало передачі про триваючий Собор. Слухав радіотрансляції на мовах, невідомих у Казахстані, наприклад, латинській, які ніхто не заглушував.

У цій ситуації отець Серафим з’явився там, немов з неба упав. Охопив опікою цілиноградський терен, осиротілий після отця Джепецького, але з вродженою енергією включився

в апостольські подорожі, стараючись добратися туди, де ще ніхто не був. Очевидно, і тут, у Казахстані, місійна праця була нелегальною, а отже, і небезпечною. Священики, щоб їх не розпізнали, працювали в інших галузях: отець Серафим відкрив палітурну майстерню, отець Буковинський – контору для написання заяв і листів до різних відомств.

Час дещо змінився: вперте домагання релігійних середовищ про право свого місця для культу і душпастирства часом було результативним, а в кожному разі ставили проблему на рівні офіційних переговорів. Відмова місцевих урядовців ставала причиною звернень до центральної влади, чого місцева влада хотіла уникнути. З другого боку, щораз сміливіші та чисельніші петиції і факт громадження людей на молитві в різних домах, спонукав органи безпеки до гострих інтервенцій, в яких брали участь поруч із службовцями також комсомольці.

У 1965 р. о. Буковинський отримав дозвіл на перший виїзд відвідати родичів у Польщі. Під час всіх зустрічей – які там відбувалися – прості, змістовні слова о. Владислава розгортали образ, якби перенесений з перших століть християнства. Без ворожості до переслідувачів, з розумінням людської слабкості, спокійно і гідною подиву вірою говорив не стільки про себе, скільки про Божі діла, які відбуваються. Коли спитали його про майбутнє віри в комуністичній системі, оскільки священиків небагато, хворі та вже немолоді, відповів з непохитним упованням: *“Бог знає краще від вас, скільки маємо років і сил. Пришле наступників, якщо схоче”*. І так проходили крізь дні його перебування *“довгі, нічні розмови земляків”*.

Священики: Кучинський, Джепецький та Буковинський у таборі в Со-
сновці, 1962 р.

Księża: Kuczyński, Drzepecki i Bukowiński w obozie w Sosnowce, 1962 r.

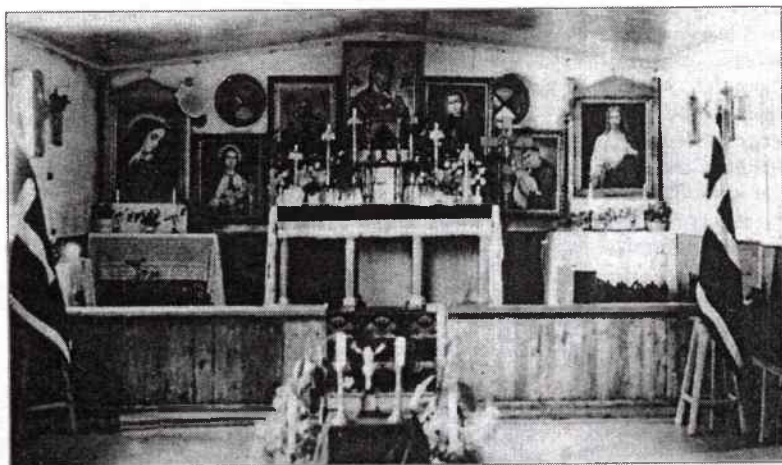
Отець Серафим з молоддю. Дубно, 1957 р.

Ojciec Serafin z młodzieżą, Dubno 1957 r.

Капличка обладнана в домівці німецької католицької родини в Казахстані

Kapliczka urządzona w mieszkaniu niemieckiej rodziny katolickiej w Kazachstanie

Інтер'єр каплички в Зеленому Гаї, 1956 р.

Wnętrze kapliczki w Zielony Gaju, 1956 r.

Znów za drutami

Praca duszpasterska i podróże misyjne po Kazachstanie i innych regionach zauralskich rozwijała się pomyślnie, gdy po okresie względnej liberalizacji władze postanowiły znów przykręcić śrubę. W czerwcu 1958 r. został aresztowany ksiądz Władysław Bukowiński, z końcem roku ksiądz Bronisław Drzepecki, a na początku 1959 r. ksiądz Józef Kuczyński. Zatrzymanie księdza Drzepeckiego nastąpiło w takich okolicznościach, że milicja zapieczętowała drzwi kapliczki w Zielonym Gaju zanim wierni zdążyli zabrać z niej Najświętszy Sakrament. Dopiero w nocy udało się jednemu chłopakowi przedostać się przez niewielkie okno do wnętrza i „ukraść” cyboryum z Ciałem Pańskim.

Żeby nadać aresztowaniom pozory postępowania zgodnego z prawem, księży – po długim i ciężkim śledztwie – zostali postawieni przed sąd. Wyroki padły różne: ks. Drzepecki – 10 lat, ks. Kuczyński – 7 lat, ks. Bukowiński otrzymał najmniejszą karę – 3 i pół roku.

Opatrzność Boża zrządziła, że znaleźli się niebawem w jednym obozie w Czunie pod Irkuckiem. Obóz był ciężki. Księży zatrudniono przy wyrębie lasu. Musieli załadowywać, a potem ciągnąć wagoniki wypełnione wielkimi belami drewna. Praca była ponad siły. Niemniej radość, że byli razem i wspomnienie tego, czego zdążyli dokonać przez krótki okres wolności, dodawały siły. Ksiądz Józef Kuczyński mówił: *„Ciężko, nawet bardzo ciężko, jest siedzieć 7 lat, zwłaszcza, gdy się już przedtem odsiedziało 10 lat. Ale muszę przyznać, że za tamte dwa i pół [pracy kapłana na wolności] opłaci się znowu siedzieć i 7 lat”*.

Praca idzie dalej

Na szczęście dla kontynuacji pracy duszpasterskiej pozostało na wolności jeszcze kilku księży. Jednym z nich był kapłan grekokatolicki, ks. Aleksy Żarecki, którego ks. Bukowiński znał do-

brze, bo pracowali razem w Kazachstanie, i tak jego postać opisał w swoich wspomnieniach:

„Poznaliśmy się z ks. Aleksym w 1955 r. w Karagandzie, gdzie już w roku następnym doprowadził do otwarcia kościoła dla Ukraińców. Ksiądz Aleksy nauczył się łacińskiej Mszy św. i odprawiał ją w języku cerkiewnosłowiańskim dla Ukraińców, a dla Niemców i Polaków po łacinie [Kościół greckokatolicki był na terenie ZSRR zdelegalizowany]. Był to kapłan nadzwyczaj gorliwy i pracowity. Oprócz bardzo intensywnej pracy w Karagandzie, odbywał wycieczki misyjne do bliższych i dalszych miejscowości w pobliżu Karagandy.

W 1957 r. przedsięwziął ks. Aleksy podróż daleką i bardzo niebezpieczną. Dotarł mianowicie do księdza metropolity Slipyja, który przebywał przymusowo w domu starców w Kraju Krasnojarskim na Syberii. Ksiądz Aleksy spotkał się z nim w lesie. W drodze powrotnej został ujęty i przez pięć dni wypytany w urzędzie bezpieczeństwa w Krasnojarsku. Wprawdzie wypuszczono go na wolność i powrócił do Karagandy, ale odtąd ziemia zaczynała mu się palić pod nogami. Ksiądz Aleksy po długiej rozwadze zdecydował się wyjechać z Karagandy, w której i bez niego było wielu księży. Odtąd rozpoczął się ostatni okres misjonarski pracy ks. Aleksego Żareckiego, który w pełni zasługuje na miano okresu heroicznego. Trwał ten okres pięć lat (1957–1962)... Kilkakrotnie był w okolicach Kujbyszewa na Powołżu. Dłuższy okres pracował na Uralu w obwodzie permskim i dalej na południe, w obwodzie orenburskim. W Kazachstanie często bywał w Aktiubińsku i okolicy oraz na terytorium osieroconym wskutek uwięzienia ks. Bronisława i ks. Józefa w obwodzie kokczetawskim i celinogradzkim.

W 1960 r. Aleksy był zameldowany w mieście Orsku, w obwodzie orenburskim. Pewnego razu, gdy wrócił do domu, po krótkiej zresztą wycieczce misyjnej, dowiedział się, że milicja wymeldowała go podczas jego nieobecności. Ksiądz Aleksy nie zgłosił się na milicję w tej sprawie, stał się dobrowolnie – że się tak wyrażę – włóczęgą Chrystusowym. Nigdzie nie zameldowany, tylko z paszportem przy sobie, kontynuował pracę misyjną, mimo że wiedział, że to nie skończy się inaczej jak uwięzieniem. Jakim bezdomnym włóczęgą Chrystusowym ks. Aleksy był przez dwa lata.

W kwietniu 1962 r. przybył ks. Aleksy do Karagandy. Dwa razy był u mnie. Przyjmowałem go z wielkimi środkami ostrożności, bo bałem się o niego. Ks. Aleksy był zawsze szczupły i dość wysoki, a wtedy wychudł do reszty. Tylko oczy mu błyszcząły. Wyglądał faktycznie na wyznawcę wiary i kandydata do męczeństwa... Skarżył się, że wśród ciągłych wędrówek popsuł mu się żołądek. Radziłem mu natychmiast wyjechać z Karagandy i udać się do Tadżykistanu, gdzie jeszcze nigdy nie był i mógł tam o wiele spokojniej pracować. Dałem mu kilka pewnych adresów w różnych miejscowościach Tadżykistanu.

Ksiądz Aleksy przyznawał, że sytuacja w Karagandzie jest niebezpieczna, mówił jednak, że bardzo mu żal zamieszkałych w Karagandzie Ukraińców, grekokatolików, którzy są bardzo zaniedbani, a gama się do niego. Mówił, że postara się jak najprędzej zakończy swoją pracę duszpasterską wśród Ukraińców, potem wprost z Karagandy pojedzie do Tadżykistanu. Bóg zarządził inaczej.

Mniej więcej 12 maja 1962 r. szedł ks. Aleksy samotnie jedną z ulic Karagandy. Tam go ujęto, a wnet potem formalnie aresztowano. Odbył się sąd nad ks. Aleksym. Zasądzono go na dwa lata więzienia za włóczęgostwo. Potem był w obozie niedaleko Karagandy. Miał wprawdzie lekką pracę krawiecką, lecz bardzo się uskarżał na męczące towarzystwo żulików. Poza tym pogłębiała się jego choroba żołądka. Nie odbył zasądzonych mu dwu lat więzienia. Zmarł w końcu 1963 r., w wieku 49 lat w szpitalu obozowym, w miasteczku Dolinka, tam też został pochowany. Wdzięczni Ukraińcy odnaleźli jego mogiłę na cmentarzu i postavili ładny krzyż na niej...”

Następny włóczęga Chrystusowy

W poprzednim odcinku zostawiliśmy ojca Serafina Kaszubę pasterzującego na terenie całego Wołynia. Wiedział, że czasu ma niewiele, gdyż przeczuwał jakąś nową falę prześladowań. Zamykano niektóre kościoły, dokuczano najaktywniejszym parafianom. Jeden urzędnik powiedział ojcu: „*Wy nam mieszajecie w rabotie*” – co zabrzmiało jak pogróżka. W kwietniu 1958 r., tego samego

roku, w którym znaleziono preteksty, by zaaresztować naszych trzech księży z Kazachstanu, w gazecie miejscowej w Zdołbunowie ukazał się felieton pt. „Ziemskie sprawy księdza Kaszuby” z opisem jego rzekomego pijaństwa i rozwiązłości. Powszechnie szanowanego kapłana oszkalowano w niewybredny sposób. Nie chodziło w tym wypadku o poruszenie opinii publicznej miasta, która знаła ojca od najlepszej strony, ile o znalezienie pretekstu, aby go usunąć. I rzeczywiście, po dwóch dniach ojciec Serafin otrzymał zakaz sprawowania jakichkolwiek funkcji duszpasterskich. *„Od dzisiaj nie masz prawa”* – powiedział funkcjonariusz NKWD. Ojciec Kaszuba odwołał się do władz republiki, do Kijowa, a tymczasem nadal odwiedzał jeszcze czynne lub ukryte po domach placówki duszpasterskie, tyle że po kryjomu. Z Kijowa zwodzono go nadzieją na zatwierdzenie jako proboszcza w Korcu lub Samborze. Tymczasem dano mu do zrozumienia, że dalszy jego pobyt w Równem jest źle widziany. Użyto podstępu, by go wymeldować. Pozostawała zatem tułaczka *„nielegalnej roboty”* misyjnej. Gdy przebywał we Lwowie na leczeniu szpitalnym, zamknięto tak bliskie jego sercu kościoły w Równem i Ostrogu. Wierni pozbawieni świątyń, tym bardziej potrzebowali oparcia duchowego. Ojciec Kaszuba pisał w 1959 r. do rodziny: *„Przywykłem już do niejednego, co dawniej zdawałoby się nie do zniesienia. Szkoda, że wszystkiego nie mogę opisać. Dość, że czuję się pożytecznym i potrzebniejszym może niż dawniej. To, co trzeba robić w tym okresie [Spowiedź wielkanocna], wielu już spełniło. W domu zawsze mają TO, CO Najbardziej Potrzebne [Mszę św.]”*. Nie będąc nigdzie zameldowanym, ojciec Kaszuba zaczął jeździć po coraz większym obszarze, mając nadzieję, że gdzieś uzyska pozwolenie na legalną pracę duszpasterską. Był na Białorusi, Wileńszczyźnie, we Lwowie, Samborze, Kijowie, trafił na Zaporozie, do Estonii i na Krym. *„Nie martwcie się moją tułaczką. Czuję się wyśmienicie. Bawi mnie szalenie, że moje nazwisko figuruje w literaturze – pisał do rodziny po kolejnej, szkalującej księży publikacji. – Szkoda, że nie mogę Wam posłać tej budującej książeczki, która wyszła niedawno w Grodnie pod obiecującym tytułem «Katolicyzm bez maski»”*. To „czucie się wyśmienicie” i „bawienie” było na pociechę rodzinie, bo w rzeczywistości to już nie były wędrówki

duszpasterskie, a nawet nie tułaczki, ale ucieczki, chowanie się i kluczenie przed ścigającymi. Wszędzie natrafiał na życzliwych i pomocnych ludzi, ale też wszędzie goniło go NKWD jako niebezpiecznego osobnika bez zameldowania, bez pracy, wroga ustroju i szpiega Watykanu. Osiadł na trochę w Leningradzie, gdzie miał przyjaciół, którzy załatwili mu pracę ekspedienta w sklepie zielarskim, a potem w Dźwińsku (Dynenburgu) został palaczem w kotłowni szpitala gruźliczego. Rodzina błagała go, by wrócił do Polski. *„Gdybym rzucił teraz tych moich biedaków, nie miałbym nigdy spokoju. Osiemnaście lat tu spędzonych zbyt mocno wżarło się w życie, żeby można z lekkim sercem zaczynać coś innego. Pewnie, że gdyby taka była wola Boża wyrażona przez Przełożonych, nie wahałbym się ani chwili, ale tego nie widzę, a raczej coś zupełnie przeciwnego”* – pisał jeszcze w 1958 r.

Kierunek – Kazachstan

W trakcie swoich nigdy nie przerwanych kontaktów z katolikami europejskiej części ZSRR, ojciec Kaszuba wielokrotnie słyszał o deportacjach Polaków, Ukraińców i przedstawicieli innych narodowości do Kazachstanu. Mówiono też, że pomimo wysiłków garstki kapłanów, całe wsie katolickie i skupiska w miastach tego kraju są pozbawione opieki duszpasterskiej. Ojca zaczęła nurtować myśl, by tam spróbować pracy misyjnej. Po długich przygotowaniach jesienią 1963 r. znalazł się w Kazachstanie. Trafił na czas, gdy rzeczywiście brak było rąk kapłańskich, by sprostać wszystkim potrzebom. Księża Drzepecki i Kuczyński byli jeszcze w obozie, ksiądz Bukowiński dopiero co wyszedł. Ostatni okres więzienia spędzili razem, przeniesieni do obozu dla „religioznych” w Sosnówce, w Republice Mordowskiej. Władze komunistyczne miały złe doświadczenia z umieszczenia księży razem z innymi więźniami. Zaczęły więc tworzyć specjalne obozy dla duchownych i liderów różnych wyznań i sekt. W Sosnówce księża mieli lepszą pracę, za to bardzo liche wyżywienie. Ale cieszyła ich możliwość porozumiewania się, wspierania duchowego i kontaktów ekumenicznych. W Sosnówce przebywał po więzieniu i przymusowym pobycie w domu starców greckokatolicki metropolita lwowski Josyf Slipyj, zanim Jan XXIII w 1962 r. nie wyprosił jego uwol-

nienia i pozwolenia na wyjazd do Rzymu, gdzie spędził resztę życia. Razem z czcigodnym metropolitą w obozie przebywało 27 księży greckokatolickich. Prawosławnych było kilkuset. Wszyscy księża katolicycy odprawiali codziennie rano Mszę św. Opłatki przysyłano w paczkach żywnościowych, wino robiono z rodzynek. Ksiądz Drzepecki spowiadał i głosił konferencje dla świeckich i duchownych. Ksiądz Kuczyński wszystkich ujmował swoją wesołością i niewyczerpanym zasobem anegdot. Stosunki były braterskie; wszystkich podniecała zapowiedź i przygotowania do Soboru Powszechnego. Spodziewano się po nim wielkiego zbliżenia między wyznaniem chrześcijańskimi. Panowała atmosfera ekumeniczna.

Ksiądz Bukowiński, zwolniony z Sosnowki, wrócił do Karagandy – do przerwanej uwięzieniem pracy duszpasterskiej. Trzeba było odnowić kontakty, ożywić życie religijne, zadbać o katechizację, gdyż poziom elementarnej wiedzy religijnej słabł z każdym rokiem. Pomimo solidnie nadszarpniętego zdrowia, ksiądz Władysław dwoił się i troił, aby sprostać wszystkim potrzebom. Po nocach nasłuchiwał radia watykańskiego, nadającego audycje o trwającym Soborze. Odbierał te audycje w językach nieznanych w Kazachstanie np. łacinie, których nikt nie zagłuszał.

W tej sytuacji ojciec Serafin zjawił się tam, jakby spadł z nieba. Objął opieką teren celinogrodzki, osierocony po księdzu Drzepeckim, ale z wrodzoną energią włączył się w podróże apostolskie, starając się dotrzeć tam, gdzie jeszcze nikt nie był. Oczywiście i tu, w Kazachstanie, praca misyjna była nielegalna, najeżona niebezpieczeństwami. Księża dla niepoznaki pracowali zawodowo: ojciec Serafin otworzył warsztat intrologatorski, ksiądz Władysław – biuro pisania podań i listów do urzędów.

Czasy się nieco zmieniły: uparte domaganie się środowisk religijnych o prawo do swojego miejsca kultu i duszpasterza czasem odnosiły skutek a w każdym razie stawiały problem na płaszczyźnie oficjalnych pertraktacji. Odmowa czynników miejscowych ośmielała do odwołań do władz centralnych, czego władza miejscowa wołała umknąć. Z drugiej strony coraz śmielsze i liczniejsze petycje i fakt gromadzenia się ludzi na modlitwie w różnych domach, przynaglał organa bezpieczeństwa do ostrych interwencji,

w których uczestniczyła obok funkcjonariuszy także młodzież z komsomołu.

W 1965 r. ks. Bukowiński otrzymał pozwolenie na pierwszy wyjazd w odwiedziny do krewnych w kraju. Podczas wszystkich spotkań w Polsce proste, rzeczowe słowa ks. Władysława roztaczały obraz jakby przeniesiony z pierwszych wieków chrześcijaństwa. Bez wrogości do prześladowców, z wyrozumiałością dla ludzkiej słabości, ze spokojem i zdumiewającą siłą wiary mówił nie tyle o sobie, co o Bożych dziełach, które się dokonują. Zapytany o przyszłość wiary w systemie komunistycznym, skoro księża są nieliczni, schorowani i nienajmłodsi, odpowiadał z niezachwianą ufnością: *„Bóg wie lepiej od was, ile mamy lat i sił. Przyśle następców, jak będzie chciał”*. I tak przebiegały przez dni jego pobytu *„długie, nocne rodaków rozmowy”*.

Отець Владислав Буковинський мав у Польщі виконати особливу місію: піти до влади ченців отця Серафима Кашуби і отримати згоду на його залишення в СРСР. Це робив не лише із симпатії до відданого співпрацівника, але і з власного, глибокого переконання, що отця Серафима ніхто не зможе захистити. Вертаючись назад, віз для о. Серафима дозвіл, благословіння на дальшу працю, але також і гаряче прохання, щоб приїхав, принаймні на трохи, до краю, щоб підлікувати легені. Отже, з легенями було не все гаразд. Окрім хвороби, отець Серафим працював без передишки, відвідуючи католицькі скупчення і не бачучи, що за ним спостерігають кмітливі очі безпеки.

Раз, пізнього вечора, відправляв св. Месу в одній польській хаті. Богослужіння закінчилося, коли хтось проінформував, що йде міліція. Хто встиг, то втік. Отець Серафим залишився сам, присів біля грубки, якась жінка накинула йому на плечі та голову велику хустку, якою він закутався. Коли міліціонери вдерлися, питаючи за попа Серафима, показав на вхідні двері. Службовці, беручи його за бабушку, яка грілася біля грубки, вибігли. Так тоді уцілів.

Небагато часу пройшло від того випадку, і прогорів. Це сталося 6 березня 1966 року, на автобусній станції в Кустанаї. Власне вибирався до Москви, щоб від імені католиків з Казахстану домагатися про дозвіл на офіційне місце культу і право легальної праці для душпастирства. У судовому процесі, який відбувся прискореним способом, засуджено його на 5 років заслання "за бродяжництво". Заслання, покарання видумане ще за часів царизму, полягає на тому, що засудженого вивозять до віддаленої місцевості, з якої йому не можна виїжджати. Сам мусить подбати про помешкання і засоби для життя. Отцю Серафиму визначили, як місце заслання, радгосп в Арикті, 150 км від Акмолінська. Замешкав у кутку в німецькій ка-

толицькій родині. На тій цілині бракувало йому св. Письма і книжок, отже відтворював у пам'яті канон св. Меси і молитви. Мир і довіра Богові його не залишали.

Тим часом, вірні й приятелі робили все необхідне, щоб перш за все дізнатися, де вивезли засланця, а потім послати йому найпотрібніші речі. У несподіваній поси́лці надійшло все те, що потрібне було до св. Меси, радість отця Серафима не мала меж. Пізніше добралися дійові жінки з рештою багажу. Почали також до отця переконуватися місцеві люди.

Власне там, на тому відлюдді, прийшлося отцю Кашубі святкувати тисячоліття хрещення Польщі разом із кількома прибулими земляками: *“Ми плакали від усього серця і ревно. Бо як же не плакати, коли там далеко таке велике свято, а нас тут четверо в чужій німецькій хаті повторює ті самі слова присяги: «ми діти польського народу». Скільки ж то з нами плаче у цей великий сьогоднішній день тисячоліття. У Таїнчі, Шортандах на посьолку, а і там, далеко в Рівному, Здолбунові, Корці. Сердечна Мати – нехай Тебе плач сиріт... Німці плакали разом з нами. Можє через це співчуття, а можливо і в їх серцях розбудилася туга до іншого життя, де в травні цвітуть квіти, прикрашають ними вієтар Gottesmutter і співається на повні груди. Ми також співали три дні рано і ввечері. Георгій згадав гарну мелодію літанії і навіть ми не боялися людей, які проходили під вікном казахських сусідів. Подібно непогані люди, шкодити не будуть. Самі так само сходяться із своїм муллою”*.

З часом звістка, що у віддаленому радгоспі прибуває католицький священник, широко розійшлася. Почали з'їжджатися по тайнства із всіх сторін. Були дні, коли до хрещення привозили кільканадцять дітей у різному віці.

Клопотливий засланець

Влада швидко побачила, що місце заслання замінюється в рухливу душпастирську станицю. Прощалися з ним із плачем, під ескорт міліції отця Серафима перевезли в околицю

Аршатинська, до села, яке загубилося в степу, заселеного виключно магометанами. Із св. Месою потрібно було ховатися в руїнах мечеті або у власній кімнаті. Але і туди почали добиратися з попередніх станиць приятелі і самотність, така обтяжлива, перестала існувати. Отець Серафим почав також пробувати що раз сміливіші виїзди, вживаючи претексти візитів у лікаря. Очевидно, медичної допомоги потребував. Зима була важка, а умови життя не на його слабке здоров'я.

Зовсім раптово отримав звільнення із заслання і дозвіл на повернення до Целінограду. Радість отця і парафіян, до котрих повернувся, була великою, але незабаром виявилось, що “відповідні чиновники” планують щось нового. Ніби то піклуючись про хворобливу людину, зачинили його в домі невиліковнохворих, який був розташований далеко за містом, у селі Мала Тимофіївка. Не маючи змогу діяти на ширшому полі, отець Серафим свою душпастирську ревність зосередив на мешканцях закладу: каліках, старих, лежачих. Але свідомість неволі, ізоляції від світу, де стільки душ його потребують, ставала непереносною: почав обдумувати, яким способом вирватися із цього зачинення.

9 березня 1967 року, вночі, незауважений сторожем, втік із закладу і пройшов пішки якусь кількість кілометрів до місця, де чекав на нього вже автомобіль, яким доїхав до Целінограду і сховався у знайомих.

Дух дме...

Отець Буковинський, хворіючи на нирки і ревматизм... не мав вже здоров'я, щоб вирушати у довгі й далекі місійні подорожі, але використовував кожную нагоду, щоб поглиблювати релігійну відомість тих, з котрими мав контакт. Коли зголошувались батьки з дитиною до хрещення чи до Першого Святого Причастя, проводив катехези з батьками, накладаючи на них обов'язок релігійного виховання дитини. Тієї катехетичної праці було багато, бо відомо було, що в Караганді є ксьондз, якого постійно можна досягнути, отже люди прибували з далеких сторін. По цій причині о. Владислав ніколи не виїжджав у суботи і в неділі, завжди рахуючись з приїздом когось, хто потребував священика.

Отець Буковинський старався також не проминути нагоди, які траплялися, щоб з невіруючими дорослими, а головне, молоддю, дискутувати на теми світогляду, пробуючи їм відкривати очі на інше, ніж марксизм філософської системи

У результаті таких розмов відома в Караганді юристка прийняла хрещення з його рук. Отже, коли про це розійшлося, НКВД відразу zareагувало. Отця заарештували. Неофітка вирушила з допомогою, добралася до суду, вимагаючи звільнення затриманого: *“Тут, в Караганді, жінка не може спокійно пройти вулицею. Крутиться повно хуліганів, які здирають пальта, а ви їх не арештовуєте. Але над старою і хворою людиною, як Буковинський, то можете знущатися”*. Досягла свого. Суддя, звільняючи о. Владислава, понуро промовив: *“Да, да, Буковинський, скільки ви доброго народу зіпсули!”*.

Отець Буковинський мав добре відчуття хвилини: серед молоді ітелігенції і в університетських середовищах давався зауважити фермент мислення. Вони спостерігали примітивізм діалектичного матеріалізму і почали пошук інших філософських систем. Модними стали філософи Сходу.

Цій моді піддалося, зокрема, середовище студентів філософії університету в Ленінграді. Із запалом почали збиратися, дискутувати, займатися йогою і медитацією, заклинати. Одна студентка, Тетяна Горичева, робила це з великим запалом. Відчувала потребу контакту з Абсолютом, якогось визволення.

“(...) Народилася в краї, де традиційні цінності культури, релігії і моральності були свідомо і успішно знищені. Прийшла і йшла з нікуди і в нікуди. Не мала коренів і могла вступати в пусте і без сенсу майбутнє (...). Жила, як ненормальна і зла, як дикий звір, ніколи не випрямляючись і не підносячи голову, не стараючись, щоб щось зрозуміти чи вирішити. У шкільних роботах писала так, як належало, що люблю батьківщину і Леніна, і мою маму, але це була гладенька брехня. З дитячих років ненавиділа батьків, вони мають страх у крові; страх, який паралізує кожну нормальну думку і кожне здорове почуття. Виросли дійсно в інший час і були виховані, коли людей не забирали автомобілями, а розстрілювали відразу в льосі їх власного дому”.

Тетяна почала шукати близькі собі ідеї у філософії Ніцша і в екзистенціалізмі Сартра. Знеохотилась щодо тренування йоги, але звичай повторювання заклинань у неї залишився. *“Втомлена й знеохочена, виконувала свої вправи із заклинаннями. Потрібно знати, що того часу ніколи не молилася і не знала жодної молитви. Але в одній книжці йоги пропонувалося, як тренування, християнську молитву Отче наш”*.

Одного дня йшла сірою нецікавою околицею і за звичкою, *“почала це [Отче наш] говорити пошепки, як заклинання, не чітко і автоматично. Говорила мабуть шість разів і раптово перемінилася. Зрозуміла, не своїм – вартим сміху – розумом, лише всією моєю істотою, що Він існує. Він, живий, Особовий Бог, котрий любить мене і всі створіння, світ, який створив і з любов'ю стався людиною. Розіп'ятий і Воскреслий Бог. (...) Яка радість і яке ясне світло було в моєму серці. Але не лише в моїй середині, а і весь світ, кожен камінь, кожна рослина були насичені делікатною ясністю. Світ для мене став царським, архієрейським строєм Господа. Як могла цього раніше не бачити? (...) Відкрилося також моє серце. Почала любити людей. Могла зрозуміти їх страждання, також їх високе покликання, подібність до Бога. Відразу після мого навернення всі люди видалися мені подібними до чудовний мешканців неба і не прагнула нічого іншого, як тільки чинити добро і служити людям і Богам”*.

Тетяна відчула потребу негайно очиститися, скинути із себе увесь баласт гріхів із минулих років, почала шукати можливість сповіді й тоді знайшла все, до цього часу скрите, багатство Православної Церкви.

Православна Церква виходить із підпілля

Православна Церква тривала там весь час, народжувала святих Старців і мучеників, згромаджувала сіру верству люду, який не забув Бога, роздавала сакральні благодаті, чинила екзорцизми і благословила, очищала з гріхів і покутувала за них. Коли Тетяна, після відбуття довгої черги та поцілунку Євангелії і хреста, стала перед сповідником, той відразу зорієнтувався, що має справу з новонаверненою. *“Розповідаю про*

свій алкоголізм, про своє розпусне сексуальне життя, про свої нещасливі подружні зв'язки, про аборти і нездібність кого-небудь любити – говорю з трудом. Сором стримує мене, сльози затримують мені дихання. (...) Отримую відпущення гріхів завдяки Божому Милосердю...”

Тетяна не була єдиною наверненою. Уже почався період, який у своїх записках вона назвала “російським релігійним ренесансом”. Наверталися її колеги, відкривалися групи, організовувалися семінарії, зацікавлення релігією зростало: “Відкрила в метро свою книжечку до богослужіння і почала читати гімн на честь Богородиці. Біля мене сидів молодий чоловік: я побачила, як його очі вп'ялися в текст. Читав разом зі мною. Напроти нас сиділа якась пара – двоє молодих людей. Розшифрували заголовок на обкладинці – «Православний молитовник». Дуже здивовані й збуджені переглянулися. Коли вийшла з потягу, молоді люди також вийшли і підбігли до мене: «Де це можна дістати? Просимо нам сказати, заплатимо всяку ціну». Що могла їм сказати, коли сама протягом року шукала книжечки з молитвами. Ще трудніше її у нас зайти ніж Біблію!”

Релігійний ренесанс не пройшов мимо уваги урядово-партійних чиновників. Дужчали репресії. Тетяну викидали із усіх місць праці, мусила задовольнитися посадою ліфтера. Доля інших була ще гіршою. Деякі були замкнені в психіатричних лікарнях, “де людина немає жодних прав і де поступово знищується її мозок, знущаються над душею і смертельно отруюється тіло”.

Тетяну багато разів допитували, але вона навчилася в тих обставинах мистецтва мовчати, або найкоротше відповідати. “Скажіть мені, Тетяно Михайлівно, звідкіля маєте цю віру в Бога? Ви виховувалися в нормальній світській родині, ваші батьки інтелігентні люди, атеїсти. Не маєте жодних суспільних джерел, щоб вірити. Не походите, проте, ані з шляхетської верстви, ані з «кулаків». Чому, власне, ви, люди з університетською освітою, вірите в ці нісенітниці? Чому вірите в ці бредні?”. Тетяна відповіла з усмішкою: “А стверджуєте, що чудес не буває!”.

Церква – невід’ємна частина краєвиду Сходу. *Фот. Адам Буяк*
 Cerkiew – nierozłączna część krajobrazu Wschodu. *Fot. Adam Bujak*

Хресний хід

Procesja

Світло віри
Światło wiary

Ksiądz Władysław Bukowiński miał w Polsce szczególną misję do spełnienia: udać się do władz zakonnych ojca Serafina Kaszuby i uzyskać zgodę na jego pozostanie w ZSRR. Czynił to nie tylko z sympatii do oddanego współpracownika ale i z własnego, głębokiego przekonania, że ojca Serafina nikt nie da rady zastąpić. W drodze powrotnej wioził dla ojca Serafina pozwolenie, błogosławieństwo na dalszą pracę, ale też gorącą prośbę, aby przyjechał przynajmniej na trochę do kraju, by podleczyć płuca. Z tymi bowiem dobrze nie było. Pomimo choroby ojciec Serafin pracował bez wytchnienia, odwiedzając skupiska katolickie i nie bacząc, że go ścigają czujne oczy bezpieki.

Raz późną nocą odprawiał Mszę św. w jednej polskiej chacie. Nabożeństwo już się kończyło, gdy ktoś zaalarmował, że idzie milicja. Kto zdążył, to uciekł. Ojciec Serafin został sam, przykucnął przy piecu, jakaś kobieta zarzuciła mu na ramiona i głowę dużą chustę, którą się otulił. Gdy milicjanci wpadli, pytając o popa Serafina, wskazał ręką drzwi wyjściowe. Funkcjonariusze, biorąc go za babuszkę grzejącą się przy piecu, wybiegli. Tak wtedy ocalał.

Niewiele czasu upłynęło od tego wydarzenia, a został złapany. Stało się to 6 marca 1966 roku, na dworcu autobusowym w Kustanaju. Właśnie wybierał się do Moskwy, aby w imieniu katolików z Kazachstanu dopominać się o zezwolenie na oficjalne miejsce kultu i prawo legalnej pracy dla duszpasterza. W rozprawie sądowej, odbytej w trybie przyspieszonym, skazano go na 5 lat zesłania „za włóczęgostwo”. Zesłanie, kara wymyślona jeszcze za czasów caratu, polega na tym, że skazany zostaje wywieziony do odległej miejscowości, której nie wolno mu opuszczać. Sam musi zadbać o mieszkanie i środki do życia. Ma obowiązek zgłaszać się w ustalonych terminach w miejscowym posterunku milicji. Ojcu Serafinowi wyznaczono jako miejsce zesłania sowchoz w Arykte, 150 km od Akmolińska. Zamieszkał kątem u niemieckiej katolickiej rodziny. Na tym pustkowiu brakowało mu początkowo Pisma

św. i ksiązek, odtwarzał więc z pamięci kanon mszalny i modlitwy. Spokój i ufność w Boga go nie opuszczały.

Tymczasem wierni i przyjaciele stawali na głowie, żeby najprzód dowiedzieć się, gdzie zesłańca wywieziono, a potem przesać mu najpotrzebniejsze rzeczy. W niespodziewanej paczce nadeszło wszystko to, co potrzebne było do Mszy św., radość ojca Serafina nie miała granic. Potem dotarli do Arykty dzielne niewiasty z resztą ekwipunku. Zaczęli się też do ojca przekonywać ludzie miejscowi.

Właśnie tam, na tym odludziu, przyszło ojcu Kaszubie świętować millenium chrztu Polski, razem z kilkoma przybyłymi rodakami: *„Płakaliśmy serdecznie i rzewnie. Bo jakże nie płasć, kiedy tam daleko tak wielkie święto, a nas tu czworo w obcej niemieckiej chacie powtarza te same słowa przysięgi: «my dzieci narodu polskiego» i dodawaliśmy jeszcze «rozproszone na dalekich, obcych ziemiach». Iluż to razem z nami płacze w tym wielkim dniu dzisiejszym tysiąclecia. W Taińczy, Szortandy na posiołkach, a i tam daleko w Równem, Zdobunowie, Korcu. Serdeczna Matko – niech Cię płacz sierot... Niemcy płakali razem z nami. Może przez to współczucie, a może i w ich sercach rozbudziła się tęsknota do innego życia, gdzie w maju kwitną kwiatki, ozdabia się nimi ołtarz Gottesmutter i śpiewa pełną piersią. Myśmy też śpiewali trzy dni rano i wieczorem. Georgi przypomniiał piękną melodię litanii i nawet nie baliśmy się przechodzących pod oknem kazachskich sąsiadów. Podobno nieźli ludzie, szkodzić nie będą. Sami schodzą się ze swoim mułką tak samo”*.

Z czasem wieść, że w odległym sowchozie przebywa kapłan katolicki rozeszła się szeroko. Zaczęto zjeżdżać po sakramenty z wszystkich stron. Były dni, gdy do chrztu przywożono kilkanaście dzieci, w różnym wieku.

Kłopotliwy zesłaniec

Władze dostrzegły szybko, że miejsce zesłania zamienia się w ruchliwą placówkę duszpasterską. Żegnany ogólnym płaczem, pod eskortą milicji, ojciec Serafin został przewieziony w okolice

Arszatyńska, do wioski zagubionej w stepie, zamieszkałej prawie wyłącznie przez mahometan. Z Mszą św. trzeba było się ukrywać w ruinach meczetu albo własnym pokoju. Ale i tam zaczęli docierać przyjaciele z poprzednich placówek i samotność przestała być tak uciążliwa. Ojciec Serafin zaczął też próbować coraz śmielej wyjazdów, używając pretekstu wizyt u lekarza. Rzeczywiście, pomocy medycznej potrzebował. Zima była ciężka, a warunki życia nie na jego słabe zdrowie.

Zupełnie nagle otrzymał zwolnienie z zesłania i pozwolenie na powrót do Celinogrodu. Radość Ojca i parafian, do których wrócił, była wielka, ale wkrótce okazało się, że „odpowiednie czynniki” planują coś nowego. Niby to w trosce o schorowanego człowieka zamknięto go w domu dla nieuleczalnie chorych, położonym daleko od miasta, we wsi Mała Tymofiejówka. Nie mogąc działać na szerszym polu, ojciec Serafin swoją duszpasterską gorliwość skupił na mieszkańcach zakładu: kalekach, staruszkach, obłożnie chorych. Ale świadomość niewoli, izolacji od świata, gdzie tyle dusz go potrzebuje, stawała się nie do zniesienia: zaczął obmyślać sposób wyrwania się z zamknięcia.

9 marca 1967 r., nocą, niezauważony przez stróża, uciekł z zakładu i przeszedł pieszo ileś kilometrów do miejsca, gdzie czekał na niego podstawiony samochód, nim dojechał do Celinogrodu i ukrył się u znajomych.

Duch dmie...

Ksiądz Bukowiński, chorując na nerki i reumatyzm, nie miał już zdrowia, by podejmować się długich i dalekich podróży misyjnych, ale wykorzystywał każdą okazję, by pogłębiać wiedzę religijną tych, z którymi miał kontakt. Gdy zgłaszali się rodzice z dzieckiem do chrztu lub I Komunii św., katechizował rodziców, nakładając na nich obowiązek religijnego wychowania dziecka. Tej pracy katechetycznej było wiele, gdyż wiadomo było, że w Karagandzie jest stale osiągalny ksiądz, więc ludzie przybywali z dalekich stron. Z tego powodu ks. Władysław nigdy nie wyjeżdżał w soboty i niedziele, zawsze licząc się z przyjazdem kogoś potrzebującego kapłana.

Ksiądz Bukowiński starał się też nie pominąć nadarzających się okazji, by z niewierzącymi dorosłymi, a głównie młodzieżą, dyskutować na tematy światopoglądowe, próbując im otwierać oczy na inne niż marksizm systemy filozoficzne.

W wyniku takich rozmów znana w Karagandzie prawniczka przyjęła chrzest z jego rąk. Gdy wieść się o tym rozeszła, KGB zareagowało natychmiast. Ksiądz został aresztowany. Neofitka ruszyła z odsieczą, dotarła do sądu, żądając uwolnienia zatrzymanego: *„Tu w Karagandzie kobieta nie może spokojnie przejść przez ulice. Kręci się pełno chuliganów, którzy zdzierają palta, a wy ich nie aresztujecie. Ale nad starym i chorym człowiekiem jak Bukowiński, to się znęcać potraficie”*. Dopięła swego. Sędzia zwalniając ks. Władysława rzekł ponuro: *„Da, da, Bukowiński, ileście dobrego narodu napsuli!”*

Ksiądz Bukowiński miał dobre wyczucie chwili: wśród młodej inteligencji i w środowiskach uniwersyteckich dawał się zauważyć ferment myślowy. Zaczęto dostrzegać prymitywizm materializmu dialektycznego i poszukiwać innych systemów filozoficznych. Modne stały się filozofie Wschodu.

Modzie tej uległo między innymi środowisko studentów filozofii uniwersytetu w Leningradzie. Zaczęto z zapałem zbierać się, dyskutować, uprawiać jogę i medytację, mantrować. Jedna studentka, Tatiana Goriczewa, czyniła to z wielkim zapałem. Odczuwała potrzebę kontaktu z Absolutem, jakiegoś wyzwolenia.

„(...) Urodziłam się w kraju, w którym tradycyjne wartości kultury, religii i moralności zostały świadomie i skutecznie wypłenione. Przyszłam i szłam znikąd i donikąd. Nie miałam korzeni i mogłam wstępować w pustą i bezsensowną przyszłość (...). Żyłam jak zaszczuta i zła, mała bestia, nigdy się nie prostując i nie podnosząc głowy, nie podejmując starania, by coś zrozumieć lub postanowić. W wypracowaniach szkolnych pisałam tak, jak należało, że kocham ojczyznę i Lenina, i moją mamę, ale to było gładkie kłamstwo. Od dzieciństwa nienawidziłam rodzice mają strach we krwi; strach, który paraliżuje każdą normalną myś i każde zdrowe uczucie. Wyrośli doprawdy w innych czasach i zostali wychowani, kiedy ludzi nie zabierano autami, lecz rozstrzeliwano natychmiast, w piwnicy ich własnego domu”.

Tatiana zaczęła odnajdywać bliskie sobie idee w filozofii Nietzschego i w egzystencjalizmie Sartre'a. Zraziła się nieco do ćwiczeń jogi, ale zwyczaj powtarzania mantry jej pozostał. *„Zmęczona i zniechęcona wykonywałam swe ćwiczenia jogi z mantrami [zakłęciami]. Trzeba wiedzieć, że do tego momentu nigdy nie odmawiałam modlitwy i nie znałam żadnej. Ale w jednej książce jogi proponowano jako ćwiczenie chrześcijańską modlitwę Ojcze nasz”*.

Szła jednego dnia szarą, nieciekawą okolicą i z przyzwyczajenia, *„zaczęłam to [Ojcze nasz] mówić do siebie jako mantrę, bez wyrazu i automatycznie. Mówiłam chyba sześć razy i nagle zostałam zupełnie odmieniona. Pojęłam, nie moim – wartym śmiechu – rozumem, lecz całą moją istotą, że On istnieje. On, żywy, Osobowy Bóg, który kocha mnie i wszystkie stworzenia, który stworzył świat i z miłości stał się człowiekiem. Ukrzyżowany i Zmartwychwstały Bóg. (...) Jaka radość i jakie jasne światło było w moim sercu. Ale nie tylko w moim wnętrzu, cały świat, każdy kamień, każda roślina, byty nasycone delikatną poświata. Świat stał się dla mnie królewskim, arcykapłańskim strojem Pana. Jak mogłam wcześniej tego nie dostrzec? (...) Otworzyło się też moje serce. Zaczęłam lubić ludzi. Mogłam rozumieć ich cierpienie, również ich wysokie powalanie, podobieństwo do Boga. Zaraz po moim nawróceniu wszyscy ludzie wydawali mi się podobni do cudownych mieszkańców nieba i nie pragnęłam niczego innego, jak tylko czynienia dobra i służenia ludziom i Bogu”*.

Tatiana poczuła gwałtowną potrzebę oczyszczenia, zrzucenia z siebie całego balastu grzechów z poprzednich lat, zaczęła szukać możliwości spowiedzi i wtedy odnalazła całe, dotąd ukryte bogactwo Kościoła Prawosławnego.

Kościół Prawosławny wychodzi z podziemia...

Trwał tam cały czas, rodził świętych Starców i męczenników, gromadził szare rzesze ludu, który nie zapomniał Boga, rozdawał łaski sakramentalne, egzorcyzmował i błogosławił, oczyszczał z grzechów i pokutował za nie. Gdy Tatiana, po odbyciu długiej kolejki, ucałowaniu Ewangelii i krzyża, stanęła przed spowiednikiem, ten zaraz się zorientował, że ma do czynienia z nowo nawróconą. *„Opowiadam o moim alkoholizmie, o moim rozpustnym ży-*

ciu seksualnym, o moich nieszczęśliwych związkach małżeńskich, o przerwanych ciążach i niezdolności kochania kogokolwiek – mówię z trudem. Wstyd powstrzymuje mnie, łyż tamują mi oddech. (...) Otrzymuję rozgrzeszenie dzięki Miłosierdziu Bożemu...”

Tatiana nie była jedyną nawróconą. Już zaczął się okres, który w swoich pamiętnikach nazwała rosyjskim renesansem religijnym. Nawracali się jej koledzy i koleżanki, powstawały grupy, organizowano seminaria, zainteresowanie religią wzrastało: *„Otworzyłam w metrze moją książeczkę do nabożeństwa i zaczęłam czytać hymn ku czci Bogurodzicy. Obok mnie siedział młody człowiek: Spostrzegłam, jak jego oczy wpiły się w tekst. Czytał razem ze mną. Naprzeciw nas siedziała jakaś parka – dwoje młodych ludzi. Odzyskowali tytuł na okładce – «Prawosławna książeczka do nabożeństwa». Bardzo zdziwieni i podnieceni porozumiewali się wzrokiem. Kiedy opuściłam pociąg, młodzi ludzie również wysiedli i podbiegli do mnie: «Gdzie to można dostać? Proszę nam powiedzieć, zapłacimy za to każdą cenę». Cóż mogłam im powiedzieć, kiedy sama przez cały rok szukałam książeczki z modlitwami. Jeszcze trudniej ją u nas znaleźć niż Biblię!”*

Renesans religijny nie uszedł uwadze czynników rządowo-partyjnych. Wzmagaly się represje. Tatiana wyrzucana ze wszystkich miejsc pracy, musiała się zadowolić posadą windziarki. Los innych bywał gorszy. Niektórzy zostali zamknięci w szpitalach psychiatrycznych, *„gdzie człowiek nie ma żadnych praw i gdzie stopniowo niszczy się jego mózg, znęca nad duszą i śmiertelnie zatrauwa ciało”*.

Tatiana, wielokroć przesłuchiwana i indagowana, nauczyła się w tych okolicznościach sztuki milczenia, albo odpowiedzi najkrótszej z możliwych. *„Powiedzcie mi, Tatiano Michajłowna skąd macie tę wiarę w Boga? Wychowaliście się w normalnej świeckiej rodzinie, wasi rodzice są inteligentnymi ludźmi, ateistami. Nie macie żadnych społecznych źródeł, by wierzyć. Nie pochodzicie przecież z warstwy szlacheckiej ani spośród «kułaków». Dlaczego właśnie wy, ludzie z uniwersyteckim wykształceniem, wierzycie w te nonsensy? Dlaczego wierzycie w te brednie?”* Tatiana odpowiadała z uśmiechem: *„A twierdzicie, że cudów nie ma!”*

Кричатиме каміння....

Молодий офіцер радянської армії, Сергій, мав звичай, що коли будь-де стояла його військова частина, після занять сідав в автомобіль і оглядав околицю. Не раз мандрував досить далеко. Блукаючи селищами і пустирями, натрапляв на купини кущів і буйні трави, які скривали щось, чого не знав – хрести. Малі, дерев'яні, одно і двораменні, свіжі й похилені від старості, з написами і без. Всюди були ті хрести, мовчазні, а однак волали до нього, ледве видні в гущавинах, показували йому дійсність, яку не знав. Потім потрапила до його рук книжка, яка йому ту очевидність пояснила. Це було Святе Письмо.

Сергій Курдаков, вихованець дитячого будинку, учень офіцерської школи флоту в Петропавловську Камчацькому, член комсомолу, мав багато рис, які могли б довести його далеко: керівні здібності, інтелігенція, гарна фізична підготовка, сліпа віра в комунізм. Тому швидко оцінили його і довірили спеціальну місію. На кінець шістдесятих років явищем, яке збуджувало неспокій і роздратування комуністичної влади, ставали щораз чисельніші групи “*религиозных*”, які громадилися по домах і там, в підпіллі, молилися до Бога. Коли не хотіли вживати до цього службовців КДБ, наказували шпигувати за цими групами і, передусім, їх нищити спеціальним підібраним бойовикам комсомолу. Сергієві довірили сформувати серед колег таку 20-ти особову бойову групу. Коли це із запалом зробив (за кожен напад мав отримувати по 25 крб.), почалися “рейди” на “*религиозных*”. Завдання полягало на тому, щоб непомічено оточити дім, хатину чи помешкання, влетіти, побити присутніх до непритомності, зловити здогадуваного керівника і заарештувати, зруйнувати приміщення і конфіскувати всі папери, книжки, а предмети культу знищити. Потім зникнути. Бойовики Курдакова відзначалися на медаль: полювали на кого попало, старших чи молодих трактували, як тре-

нувальні мішки. Було взагалі байдуже, чи то були католики, чи православні, чи баптисти, чи протестанти. Ворогом комунізму був кожен, хто вірив у Бога.

Котрогось дня офіцер КДБ, котрий опікувався бойовиками Курдакова, наказав йому і його колезі спалити в підвалі управління депоновані папери, які були реквізовані під час “рейдів”. Коли колегу на хвилину покликали, Сергій схопив перший із краю клаптик паперу й почав читати. Це був фрагмент 11 розділу Євангелії від св. Луки. *“Читаючи, дістав якесь дивне зворушення. Це було щось на зразок молитви”*. Колега вже повертався, Сергій швидко сховав цей папір у кишеню. Увечері витягнув його, бо прочитаний фрагмент не давав спокою. *“Був захоплений словами доброти і пробачення. Це було протилежне тому, чому мене вчили. Мав враження, що це хтось стоїть біля мене і сам учить мене тих слів...”*.

Дамаск Сергія

Москва домагалася щоразу гострішої розправи з християнами. “Рейди” мали посилитися, трактування віруючих повинно було бути безмилосердним. Котрогось дня наступив рутинний напад на групу людей, яка молилася. В одну мить тишу заповнили відголосами биття і стогону. *“Помітив стару жінку, – звітує Сергій – котра стояла біля самої стіни... Її тремтячі вуста вимовляли слова молитви... Побачивши це, страшно розгнівався; з витягнутою палкою кинувся в напрямку до неї. Коли вона мене побачила, почала ще голосніше молитися. Вже витягнув руку, щоб її вдарити, коли раптово почув зворушливі слова: «Божже, пробач цій молодій людині. Вкажи йому правдиву дорогу. Відкрий його очі на зло, яке чинить. Божже мій, пробач йому!»*. Ці слова вразили мене. Чому вона просила про допомогу для мене, а не для себе? Адже це вона потребує благодаті. Розлютився, що ця жінка має відвагу молитися за мене, Сергія Курдакова, комсомольського шефа. Розгніваний, ще міцніше стиснув палку, але раптово сталося щось нечуване. Важко мені це висловити словами. Хтось схопив мене за руку і викрутив її назад. Це мене дуже здивувало.

Так міцно схопив мене за руку, що аж відчув великий біль. Подумав, що це був християнин, повернувся, щоб його вдарити. Однак біля себе нікого не побачив, одже ніхто не міг зловити мене за руку. А, однак, це сталося, бо ще відчував великий біль. Я цим дуже схвилювався. Мене охопив страх. Це все переростало мене". Сергій випустив з рук палку і втік з плачем. Наскрізь зворушений і загублений, біг уперед. Часом спинявся, пробуючи проаналізувати і зрозуміти незвичайний випадок. Коли після довшого часу трохи отямився, вирішив, що вже більше в нападах не буде брати участі.

Після багатьох важких розмов із шефами КДБ, Курдакова звільнили з дотеперішніх завдань і він зміг почати працювати радіозв'язківцем на кораблі.

Був серпень 1971 року. Корабель плів до берегів Канади. Сергій, будучи радіотелеграфістом, почув наказ, що у найближчих днях він має пересісти на інший радянський корабель і повернутися до Петропавловська. Це прийняв, як вирок смерті. Власне тоді тривав шторм. Екіпаж отримав дозвіл запливти в затоку, на територіальні води Канади, де шторм був слабшим. До берега було біля дванадцяти миль. Сергій, користуючись, що була ніч, скочив в чорне, льодяне, розбурхане море. Плив, втрачав свідомість і далі плів, молився і плів. Хвилі кидали його на стирчасті скали, отже, тверезів і знову плів. Не знав, коли море викинуло його на канадійський берег, напроти самотньої хатинки, з якої помітили жертву аварії корабля і покликали допомогу.

На вільній землі доля Сергія не покотилася гладко. Його арештовували і випускали, шукали через радянське посольство, раз був під загрозою видання владі СРСР, раз захищений новими приятелями, метався між надією і відчаєм, наближався щораз ближче до Бога. Відкривав Його у Святому Письмі, яке діставав російською мовою і відчував, що повинен як покуту за свої гріхи дати свідоцтво правди. Почав переміряти Канаду і Сполучені Штати Америки з лекціями про релігійні переслідування в Радянському Союзі. Списав свої записки і видав

під заголовком: *“Пробач мені, Наташо”*. У 1973 році, маючи 22 роки, загинув за невідомих обставин на лижній екскурсії в горах.

Любе Ісусове ярмо

Після втечі з дому престарілих, отець Серафим Кашуба відновив свою мандрівну душпастирську працю, але одночасно розпочав клопотання про виїзд до Польщі. Його кликала родина, і прагнув відновити також контакт зі своєю чернечою владою. Старання тривали довго, але вкінці серпня 1968 року став на польську землю. З родини померли вже батько і дві сестри; ті, котрих пам’ятав малими дітьми, стали дорослими. Всюди вітали його з великою сердечністю і дивуванням. Відвідував монастирі свого ордену, родичів, горнулися до нього колишні волинські парафіяни. Перебування було б одним великим святом, коли б не постійна думка про вірних, котрі залишилися у віддалених сторонах СРСР. Тим часом, перспектива повернення ставала щораз більше сумнівною. Знову давав про себе знати туберкульоз. Чергове шпитальне лікування, періоди поправлення, раптові кровотечі, операція на легені — все це протягнулося аж до 1970 року. Отець Серафим хотів лише одного: добре відчитати Божу волю. Під час чергового перебування в шпиталі, коли стан здоров’я був у нього дуже важким, приїхала з Казахстану стара жінка, котру послали навмисно, бо розійшлася там вістка, що він вже до них не повернеться. Абат завів її до шпиталю. Коли побачила отця Серафима, так зміненого хворобою, впала на коліна і, плачучи, перепрошувала за думку, що він не хоче вже до них повернутися. Повернувшись з нею до монастиря, абат пробував їй пояснити, що при такому стані здоров’я він буде лише для них тягарем, але вона твердо стояла на тому, що такий тягар для них нічого не значить, тому що люди до нього дуже прив’язані: *“Він там стільки праці вклав, стільки посвячення, жертви, сповіді, богослужіння, св. Меси, які відправляв, постійно під страхом...”*.

Повернувся. Вирушив знову в апостольські подорожі: Цілиноград, Новосибірськ, Красноармійськ, Петропавловськ,

Алма-Ата. Відчував, як покидають його сили, хвороба дужчає. Будучи в Караганді, попросив о. Владислава Буковинського про таїнство хворих. Той, на здивування отця Серафима, відмовив: *“Другим разом”*, – сказав. Чи ж би отець Владислав передчував, що йому першому це таїнство буде потрібне?

Бо Господь Ісус почав кликати до себе своїх вірних слуг. Першим *“увійшов до радості свого Господа”* отець Броніслав Джепецький. Після попереднього звільнення з табору в Сосновці, протягом двох років вів мандрівне душпастирство. Потім раптово з’явилася можливість легального душпастирства на Поділлі в трьох відчинених костелах: Шаргороді, Жмеринці та Чернівцях. Всупереч заавансованої хвороби туберкульозу, о. Джепецький ревно відновляв релігійне життя і костели, які були йому віддані під опіку. Сьомого вересня 1973 року, готуючись до св. Меси, в річницю своїх свячень, раптово у нього почалася кровотеча, у результаті якої помер.

“Протягом трьох діб несли почесну варту біля його труни. Кільканадцять тисяч людей взяли участь у його похороні, священики йшли в сутанах і стихарях, що було заборонено радянською владою. Заплаканий люд співав жалобні пісні. Запитували: «Молитися за нього, чи до нього?»”.

Отець Буковинський, у закінченні спогадів, описав один епізод свого життя, до якого часто повертався в розмовах, мов би хотів надати йому характеру духовного заповіту: *“Якогось червневого дня переїжджав з одного села до другого. Дорога була далекою, біля 30 км. Їхав поганенькою фурую, запряженою в пару непоказних коників. Одягнений був зовсім не імпортно. Досить порядний чемодан сховав у соломі, щоб на нього не звертали уваги. Що ж, коли дорога була переважно польова, поганенька фура міцно трясла і раз за разом чемодан вискакував з-під соломи так, що потрібно було кілька разів ставати, щоб його знову сховати. Був дуже гарний червневий день, наповнений блиском післяполудневого сонця. Ані хмаринки на небі. Направо від нас простора, врожайна рівнина, наліво – величне пасмо гір із вершинами, покритими снігом. Відчув*

себе дуже щасливим і вдячним Провидінню за те, що мене сюди привело до тих, таких бідних і залишених, а, проте, так дуже віруючих і люблячих Христа. Цього щастя, яке дізнав на цій, трясучій фурі, не змінив би на найбільші почесні та приємності. Не раз пізніше, особливо у важкі хвилини, яких мені не бракувало, згадував собі те захоплююче пережиття”.

“Не знаю, що принесе майбутнє, навіть найближче, мені і моїм приятелям, працюючим у душпастирстві в Радянському Союзі. Не знаємо, яким чином Боже Провидіння буде чувати над Церквою у цьому краї. Знаю тільки одне, любе Ісусове ярмо й тягар Його легкий...”.

Отець Буковинський помер 4 грудня 1974 року в Караганді. Після його похорону молода жінка сказала о. Йосифу Кучинському: “Ці священники, котрі працювали в підпіллі, були для мене живою Біблією і може більше значили в моєму житті, ніж св. Павло чи св. Петро. Про ті стовпи читала в книжках, а ці стовпи бачила в житті...”.

“Можеш відпустити слугу твого...”

Під натиском постійних петицій, листів, кваплень совєтська влада мусила час від часу схилитися і дозволити відкриття офіційних місць культу. Вірні з околиць Красноармійська, захоочувані о. Серафимом, боролися до того часу, поки не одержали дозвіл на відкриття каплиці. Але отця так ненавиділа влада, що дозвіл був скріплений з умовою одного ультиматуму: якщо нога отця Серафима стане в каплиці, то вона буде відразу безповоротно зачинена. Отже, плід його праці й старань, а також єдина перспектива легальної душпастирської діяльності були в нього забрані. Вірні не мали сміливості навіть йому сказати, на якій страшній для нього умові отримали каплицю.

На ділі залишилося лише кочівне життя, яке переривалося довгими перебуваннями в шпиталях. Радували звістки про дозволи на відкриття каплиць у місцях, особливо дорогих для нього: в Таїнчі, Кустанай, Караганді, Алма-Аті, Фрунзе, Душанбе. Часто відвідував Львів, Рівне, поїхав навіть до Ташкенту з місією, яку доручив йому кардинал Стефан Вишинський.

Однак хвороба чинила невблагальні поступи. Не забуло також про о. Кашубу КДБ.

Після короткого перебування у Рівному, 19 вересня 1977 року, повертався до Львова. Автобус зіпсувався і потрібно було йти кілька кілометрів у холоді та сльоті. Дуже стомлений добрався отець Кашуба до Львова, маючи надію, як завжди, на сердечну гостину у знайомих катехеток, котрі конспіративно навчали релігії. Тим часом хтось його застеріг, що у цих пань тільки що зробили ревізію, сподіваючись його там знайти. Забрали всі його книжки і молитовники. Потрібно було йому залишатися на вулиці до того часу, поки знайомі знайдуть для нього нову квартиру. Вичерпаний до решти, трясучись від холоду, чекав під дощем довгий час. Вкінці кінців, погодилися взяти на нічліг якісь невідомі йому люди. Коли до них прибув, вже з овсім не мав сили. Вночі господарі зауважили світло в його кімнаті. Занепокоєні, увійшли до кімнати – отець Серафим вже спав вічним сном, голова його лежала на відкритому брев'ярії (часослові). Вірний священницьким обов'язкам до кінця, він привітав приходячого до нього Господа словами Симеона з вечірнього часу брев'ярія: *“Нині, Владико, можеш відпустити слугу Твого за Твоїм словом у мирі, бо мої очі бачили Твоє спасіння...”*. Могила Слуги Божого знаходиться на Янівському цвинтарі у Львові.

Післямова...

“(...) І от – натовп численний, перелічити який ніхто не міг... Одягнені в одязі білі, і пальмові віті в руках їхніх... Це ті, що прийшли від горя великого, і обмили одязі свої, і вибілили їх у крові Агнця” (Од 7, 9, 146).

“На рубежі другого тисячоліття Церква знову сталася Церквою мучеників”, – ствердив Папа Римський Іван Павло II в апостольському посланні *“Tertio millennio adveniente”*. Двадцять століття накреслило найдовшу на світі Хресну Дорогу, яка проходить від Східної Європи до берегів Тихого океану. У землю і вічні сніги вросли хрести неперелічених станцій. Святіший Отець прагнув би стати на коліна, принаймні, біля

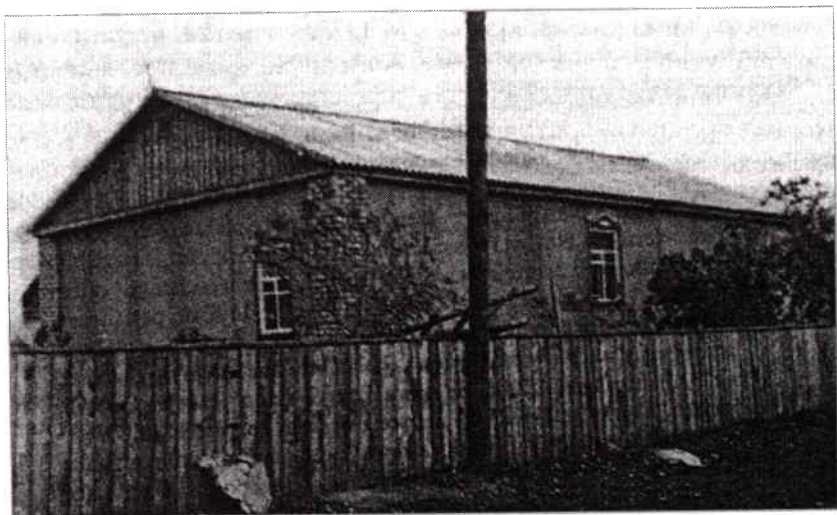
деяких. У кінці кожної хресної дороги є Голгофа, але близько неї гріб, який у великодній світанок виявився пустим. Воскресаючи, Христос дав сенс, цінність, славу кожній мученицькій жертві; про це говорить наведене бачення Апокаліпсису. Щоб цей великий натовп спасених виблагав нам на землі інше нове тисячоліття.

А нашим обов'язком є оточити пам'яттю і шаною імена мучеників – до цього нас зобов'язує також Святіший Отець.

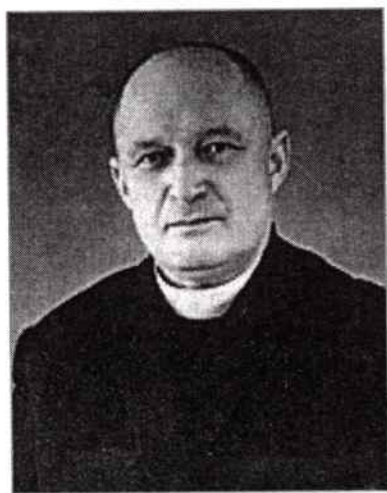
Тереза Тишкевич

З польської переклала
Владислава Криницька

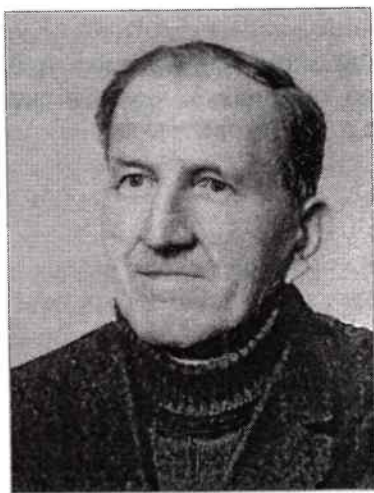
У циклі “Архіпелаг слідів Бога” я використала такі книги: о. В. Буковинський: “Спогади з Казахстану”; о. І. Варахім OFM Сар: “Бродяга Божий”; Т. Горичева “Говорити про Бога – це небезпечно”, С. Курдаков: “Пробач мені, Наташо” (останні дві польські публікації скорочені по відношенні до оригіналу); чисельні неопубліковані матеріали і розмови з о. В. Буковинським.

Католицька каплиця в Сибіру, 1950-ті рр.
Kaplica katolicka na Syberii, lata 1950

О. Владислав Буковинський
Ks. Władysław Bukowiński

Один із останніх знімків о. Се-
рафима Кашуби
Jedno z ostatnich zdjęć ojca Sera-
fina Kaszuby

Kamienie wołać będą...

Młody oficer armii radzieckiej Anatolij miał zwyczaj, że gdziekolwiek stacjonowała jego jednostka, po zajęciach siadał w samochód i zwiedzał okolice. Nieraz zapuszczał się dosyć daleko. Buszując po osadach i pustkowiach natrafiał na kępy krzaków i wybujających traw, które skrywały coś, czego nie znał – krzyże. Małe, drewniane, jedno i dwuramienne, świeże i pochylone ze starości, z napisami i bez. Wszędzie były te krzyże, milczące, a jednak go wołały, ledwie widoczne w zaroślach, a wskazywały mu jakąś rzeczywistość, o której nie miał pojęcia. Potem trafiła do jego rąk książka, która mu tę rzeczywistość wyjaśniła. Było to Pismo święte.

Siergiej Kurdakow, wychowanek domu dziecka, uczeń szkoły oficerskiej marynarki w Pietropawłowsku Kamczackim, członek Komsomołu, miał wiele cech, które mogły go zaprowadzić daleko: zdolności przywódcze, inteligencja, wybitna sprawność fizyczna, ślepa wiara w komunizm. Toteż rychło doceniono go i powierzono specjalną misję. Pod koniec lat sześćdziesiątych zjawiskiem budzącym niepokój i irytację władz komunistycznych stawały się coraz liczniejsze grupy „religioznych” gromadzących się po domach i tam, w ukryciu, modlących się do Boga. Nie chcąc używać do tego celu funkcjonariuszy KGB, polecono szpiegowanie tych grup, a przede wszystkim ich niszczenie specjalnie dobranym bojówkom Komsomołu. Siergiejowi powierzono uformowanie takiej 20-osobowej bojówki spośród kolegów. Gdy to uczynił z zapalem (za każdy napad miał otrzymywać 25 rubli), zaczęły się „rajdy” na „religioznych”. Zadanie polegało na tym, by niepostrzeżenie otoczyć dom, budynek czy mieszkanie, wpaść, zbić obecnych do nieprzytomności, wyłapać domniemanego przywódcę i zaaresztować, zdemolować lokal i skonfiskować wszystkie papiery, książki a przedmioty kultu zniszczyć. Potem zniknąć. Bojówka Kurdakowa spisywała się na medal: pałowano kogo popadło, starszych czy

młodszych traktowano jak worki treningowe. Było kompletnie obojętne, czy to katolicy, prawosławni, baptyści czy protestanci. Wrogiem komunizmu był każdy, kto wierzył w Boga.

Któregoś dnia oficer KGB opiekujący się bojówką Kurdakowa, polecił jemu i jego koledze spalenie zdeponowanych w piwnicy urzędu, zarekwirowanych podczas „rajdów”, papierów. Gdy kolegę na chwilę odwołano, Siergiej chwycił pierwszy z brzegu świestek papieru i zaczął czytać. Był to fragment rozdziału 11 Ewangelii wg. św. Łukasza. *„Czytając doznałem jakiegoś dziwnego wzruszenia. Było to coś w rodzaju modlitwy”*. Kolega już wracał, Siergiej szybko schował papier do kieszeni. Wieczorem wyciągnął go, bo przeczytany fragment nie dawał mu spokoju. *„Byłem zafascynowany słowami dobroci i przebaczenia. Było to sprzeczne z tym, czego mnie uczono. Powoli zacząłem pojmować słowa, które tak głęboko zapadły w moją duszę. Odnosiłem wrażenie, że to ktoś stoi obok mnie i sam uczy mnie tych słów...”*

Damaszek Sergiusza

Moskwa dopominała się coraz ostrzejszej rozprawy z chrześcijanami. „Rajdy” miały się nasilić, traktowanie wierzących być bez miłosierdzia. Któregoś dnia nastąpił rutynowy napad na grupę modlących się. W jednej chwili pokój wypełniły odgłosy bicia i jęków. *„Zauważyłem starą kobietę”* – relacjonuje Siergiej – *„stojąca przy samej ścianie... Jej drżące usta wymawiały słowa modlitwy... Na ten widok wpadłem w straszny gniew; z wyciągniętą pałką rzuciłem się w jej kierunku. Gdy mnie zobaczyła, zaczęła się jeszcze głośniejsze modlić. Miałem już wyciągniętą rękę, by zadać jej cios, gdy nagle usłyszałem wzruszające słowa: «Boże, przebacz temu młodemu człowiekowi. Ukaż mu prawdziwą drogę. Otwórz jego oczy na zło, jakie czyni. Boże mój, przebacz mu!» Słowa te przeraziły mnie. Dlaczego ona prosiła o pomoc dla mnie, a nie dla siebie? To przecież ona potrzebuje łaski. Byłem wściekły, że ta kobieta ma odwagę modlić się za mnie, Siergieja Kurdakowa, szefa Komsomołu. Pełen gniewu, jeszcze mocniej ująłem pałkę, aby roztrzaskać jej głowę. Miałem zamiar uderzyć ją tak mocno, żeby natychmiast padła martwa. Podniosłem więc pałkę, lecz oto nagle*

stało się coś niesłychanego. Trudno mi to ująć w słowach. Ktoś chwycił mnie za rękę i wykręcił ją do tyłu. Byłem tym zaskoczony. Tak mocno złapał mnie za rękę, że odczułem ogromny ból. Sądząc, że był to chrześcijanin, odwróciłem się, aby go uderzyć. Jednak obok mnie nie dostrzegłem nikogo, więc nikt nie mógł mnie złapać za rękę. A jednak musiało się tak stać, bo jeszcze teraz odczuwałem ogromny ból. Byłem tym bardzo poruszony. Opanował mnie strach. To wszystko przerastało mnie”. Siergiej wypuścił z rąk pałkę i uciekł z płaczem. Na wskroś poruszony i zagubiony, biegł przed siebie. Chwilami przystawał, próbując zanalizować i pojąć niezwykle zdarzenie. Kiedy po upływie dłuższego czasu wrócił trochę do siebie, postanowił, że już więcej w napadach nie będzie uczestniczył.

Po wielu trudnych rozmowach z szefami KGB Kurdakow został zwolniony z dotychczasowych zadań i mógł podjąć pracę łącznika radiowego na statku.

Był sierpień 1971 roku. Statek kierował się ku wybrzeżom Kanady. Siergiej jako radiotelegrafista usłyszał polecenie: w najbliższych dniach ma się przesiąść na inny radziecki statek i wrócić do Pietropawłowska. Odebrał to, jak wyrok śmierci. Właśnie trwał sztorm. Załoga otrzymała pozwolenie wpłynięcia do zatoki, na wody terytorialne Kanady, gdzie sztorm był słabszy. Do brzegu było około dwunastu mil. Siergiej, korzystając z nocy, wskoczył w czarne, lodowate, rozszalałe morze. Płynął, tracił przytomność i dalej płynął, modlił się i płynął. Fale rzucały go na sterczące skały, więc trzeźwiał i znów płynął. Nie wiedział, kiedy morze wyrzuciło go na kanadyjski brzeg, naprzeciw samotnego domku, z którego zauważono rozbitka i sprowadzono pomoc.

Na wolnej ziemi losy Sergiusza nie potoczyły się gładko. Aresztowany i wypuszczany, poszukiwany przez ambasadę radziecką, raz zagrożony wydaniem władzom ZSRR, raz chroniony przez nowych przyjaciół, miotany między nadzieją a rozpaczą, zbliżał się coraz bardziej do Boga. Odkrywał Go w Piśmie św. dostarczonym mu w języku rosyjskim i czuł, że winien jako pokutę za swoje grzechy dać świadectwo prawdzie. Zaczął przemierzać

Kanadę i Stany Zjednoczone z wykładami o prześladowaniach religijnych w Związku Radzieckim. Spisał też swoje pamiętniki i wydał pod tytułem „*Przebacz mi, Nataszo*”. W 1973, w wieku 22 lat, zginął w niewyjaśnionych okolicznościach na wycieczce narciarskiej w górach.

Słodkie jarzmo Jezusowe

Po ucieczce z zakładu dla przewlekle chorych ojciec Serafin Kaszuba wznowił swoją wędrowną pracę duszpasterską ale równocześnie rozpoczął starania o wyjazd do Polski. Wzywała go rodzina, a pragnął także odnowić kontakt ze swymi władzami zakonnymi. Starania trwały długo, ale w końcu sierpnia 1968 roku stanął na polskiej ziemi. Z rodziny nie żył już ojciec i dwie siostry, dorosli ci, których pamiętał jako małe dzieci. Wszędzie witano go z największą serdecznością i podziwem. Odwiedzał klasztory swego zakonu, krewnych, garnęli się do niego dawniejsi parafianie wołyńscy. Pobyt byłby jednym wielkim świętem, gdyby nie stała myśl o wiernych pozostawionych w odległych stronach ZSRR. Tymczasem perspektywa powrotu stawała się coraz bardziej niepewna. Znów dała znać o sobie gruźlica. Kolejne leczenie szpitalne, okresy poprawy, nagłe krwotoki, operacja płuc – wszystko przeciągnęło się aż do 1970 roku. Ojciec Serafin chciał tylko jednego: dobrze odczytać Bożą wolę. W czasie kolejnego pobytu w szpitalu, gdy stan jego był bardzo ciężki, przyjechała z Kazachstanu stara kobieta, którą wysłano umyślnie, bo rozeszła się tam wieść, że on już do nich nie wróci. Przeor zaprowadził ją do szpitala. Gdy zobaczyła ojca Serafina, tak zmienionego chorobą, upadła na kolana i płacząc przepraszała za posądzenie, że on nie chce już do nich wrócić. Wróciwszy z nią do klasztoru, przeor próbował jej wytłumaczyć, że w tym stanie zdrowia będzie on dla nich tylko ciężarem, ale ona twardo obstawała przy tym, że taki ciężar to dla nich nic, bo ludzie są do niego tak przywiązani: „*On tam tyle pracy włożył, tyle poświęcenia, ofiary, spowiedzi, nabożeństwa, które odprawiał, Msze święte ciągle pod strachem...*”.

Wrócił. Podjął od nowa podróże apostolskie: Celinogród, Nowosybirsk, Krasnoarmiejsk, Pietropawłowsk, Ałma Ata. Czuł, jak słabną jego siły, choroba się wzmaga. Będąc w Karagandzie po-

prosił ks. Władysława Bukowińskiego o sakrament chorych. Ten, ku zdziwieniu ojca Serafina odmówił. „*Drugim razem*” – powiedział. Czyżby ksiądz Władysław przeczuwał, że jemu pierwszemu ten sakrament będzie potrzebny?

Bo Pan Jezus zaczął wzywać do siebie swoje wierne sługi. Pierwszy „*wszedł do wesela swego Pana*” ksiądz Bronisław Drzepecki. Po wcześniejszym zwolnieniu z obozu w Sosnówce tułał się przez dwa lata prowadząc wędrowne duszpasterstwo. Potem nagle otworzyła się możliwość legalnej pracy na Podolu, przy trzech otwartych kościółkach w Szarogradzie, Żmerynce i Czerniowcach. Pomimo zaawansowanej gruźlicy ks. Drzepecki gorliwie odnawiał życie religijne i kościoły jemu oddane w opiekę. Siódmego września 1973 roku, przygotowując się do Mszy św., w rocznicę swoich święceń, dostał nagłego krwotoku, w wyniku którego zmarł.

„Przez trzy doby pełniono wartę honorową przy jego trumnie. Kilkanaście tysięcy ludzi wzięło udział w pogrzebie, księża szli w sutannach i komżach, co było zabronione przez władze radzieckie. Rozpłakany lud wznosił żałobną pieśń. Pytano: «Modlić się za niego, czy do niego?»”.

Ksiądz Bukowiński, w zakończeniu swoich wspomnień opisał pewien epizod swego życia, do którego często wracał w rozmowach, jakby chciał mu nadać charakter duchowego testamentu: „*Któregoś czerwcowego dnia przejeżdżam z jednej wioski do drugiej. Droga była daleka, około 30 km. Jechałem kiepską furką zaprzęzoną w parę niepozornych koników. Ubrany byłem całkiem niereprezentacyjnie. Dość porządną walizkę miałem ukryta pod słomą, żeby nie zwracała niczyjej uwagi. Cóż, kiedy droga była przeważnie polna, kiepska furka mocno trzęsała i raz po raz walizka wyskakiwała spod słomy, tak, iż trzeba było kilka razy w drodze przystanąć, aby ją ponownie ukryć. Był przepiękny czerwcowy dzień, wypełniony blaskiem popołudniowego słońca. Ani chmurki na niebie. Na prawo od nas obszerna, urodzajna równina, na lewo majestatyczne pasmo gór o szczytach pokrytych śniegiem. Poczuję się bardzo szczęśliwy i wdzięczny Opatrzności za to, że mnie tu przyprowadziła do tych tak biednych i opuszczonych, a przecież tak*

bardzo wierzących i miłujących Chrystusa. Tego szczęścia doznającego na owej trzęsącej się furce nie zamieniłbym na największe zaszczyty i przyjemności. Nieraz później, zwłaszcza w ciężkich chwilach, jakich mi nie brakowało, przypominałem sobie to olśniewającą przeżycie”.

„Nie wiem, co przyniesie przyszłość, nawet najbliższa, mnie i moim przyjaciółom, pracującym w duszpasterstwie w Związku Radzieckim. Nie wiemy, w jaki sposób Opatrzność Boża czuwać będzie nad Kościołem w tym kraju. Wiem tylko jedno, iż słodkie jest jarym Chrystusowe, a brzemie Jego jest lekkie...” Ksiądz Bukowiński zmarł 4 grudnia 1974 r. w Karagandzie. Po jego pogrzebie młoda kobieta powiedziała ks. Józefowi Kuczyńskiemu: *„Ci księża, którzy pracowali w podziemiu byli dla mnie żywą Biblią i może więcej znaczyli w moim życiu niż św. Paweł czy św. Piotr. O tych filarach czytałam w książkach, a te filary widziałam w życiu...”*

„Teraz puszczasz sługę swego...”

Pod naciskiem ciągłych petycji, pism, przynagleń władze sowieckie musiały od czasu do czasu się ugiąć i pozwolić na otwarcie oficjalnych miejsc kultu. Wierni z okolic Krasnoarmiejska zachęceni przez ojca Serafina walczyli tak długo, aż otrzymali zezwolenie na otwarcie kaplicy. Ale ojciec był tak znienawidzony przez władze, że pozwolenie było obwarowane jednym ultimatum: jeżeli noga ojca Serafina postanie w kaplicy, zostanie ona natychmiast bezpowrotnie zamknięta. Więc owoc jego pracy i starań, a także jedyna perspektywa legalnej działalności duszpasterskiej zostały mu odjęte. Wierni nie śmieli mu nawet powiedzieć, na jakim okrutnym dla niego warunku kaplicę otrzymali.

Pozostawało nadal tylko koczownicze życie, przerywane dłuższymi pobytami w szpitalach. Radowały wieści o pozwoleniach na otwarcie kaplic, w miejscach szczególnie mu drogich: w Taińczy, Kustanaju, Karagandzie, Ałma Acie, Frunze, Dusanbe. Często odwiedzał Lwów, Równe, pojechał nawet do Taszkienu z misją zleconą mu przez kardynała Stefana Wyszyńskiego. Choroba jednak czyniła nieubłagane postępy. Nie zapomniało też o ojcu Kaszubie KGB. 19 września 1977 roku wracał do Lwowa po krótkim

pobycie w Równem. Autobus się zepsuł i trzeba było iść kilka kilometrów w zimnie i słońcu. Bardzo wyczerpany dotarł ojciec Serafin do Lwowa, licząc jak zawsze, na bardzo serdeczną gościnę u znanych katechetek, uczących konspiracyjnie religii. Tymczasem ktoś go ostrzegł, że u tych pań dopiero co dokonano rewizji, spodziewając się go tam znaleźć. Zabrano wszystkie jego książki i modlitewniki. Trzeba było pozostać na ulicy do czasu, aż znajomi znajdą dla niego nową kwaterę. Krańcowo wyczerpany, trzęsąc się z zimna, czekał w deszczu przez dłuższy czas. W końcu zgodzili się go przenocować jacyś nieznani mu ludzie. Gdy do nich przybył, był już u kresu sił. W nocy gospodarze zauważyli świecące się w jego pokoju światło. Zaniepokojeni weszli do pomieszczenia – ojciec Serafin spał już snem wiecznym, z głową opartą o otwarty brewiarz. Wierny obowiązkowi kapłańskim do końca, powitał przychodzącego po niego Pana słowami kantyku Symeona z wieczornej godziny brewiarza: *„Teraz puszczasz swego sługę w pokój, bo moje oczy ujrzały Twoje zbawienie...”* Grób Sługi Bożego znajduje się na Cmentarzu Janowskim we Lwowie.

Posłowie...

„(...) Oto wielki tłum, którego nie mógł nikt policzyć... Odziani są w białe szaty, a w ręku ich palmy... To ci, którzy przychodzą z wielkiego ucisku i oplotali swe szaty i w krwi Baranka je wybielili” (Ap 7, 9, 14 b).

„U kresu drugiego tysiąclecia Kościół znowu stał się Kościołem męczenników” – stwierdził papież Jan Paweł II w liście apostolskim *„Tertio millennio adveniente”*. Dwudziesty wiek wytyczył najdłuższą na świecie Drogę Krzyżową, biegnącą od wschodniej Europy po wybrzeże Oceanu Spokojnego. W ziemię i wieczne śniegi wrosły krzyże niezliczonych stacji. Ojciec Święty pragnąłby klęknąć przynajmniej przy niektórych. Na końcu każdej drogi krzyżowej jest Golgota, ale blisko niej grób, który w poranek wielkanocny okazał się pusty. Chrystus zmartwychwstając nadał sens, wartość, chwałę każdej ofierze męczeńskiej; o tym mówi przytoczona wizja z Apokalipsy. Oby ten wielki tłum zbawionych wyprosił nam na ziemi inne nowe tysiąclecie.

A naszym obowiązkiem jest imiona męczenników otoczyć pamięcią i czcią – do tego Ojciec Święty także nas zobowiązuje.

Teresa Tyszkiewicz

W cyklu „Archipelag śladów Boga” wykorzystałam książki: ks. W. Bukowiński: „*Wspomnienia z Kazachstanu*”; o. H. Warachim OFM Cap: „*Włóczęga Boży*”; T. Goryczewa: „*Mówić o Bogu to niebezpiecznie*”; S. Kurdakow: „*Przebacz mi, Nataszo*” (ostatnie dwie polskie publikacje skrócone w stosunku do oryginału); liczne materiały niepublikowane i rozmowy z ks. W. Bukowińskim.

Od wielu lat „Wołanie z Wołynia” stara się przybliżać swoim Czytelnikom sylwetki dwóch Sług Bożych – o. Serafina Alojzego Kaszuby OFMCap. i ks. Władysława Bukowińskiego. Tak się składa, że Teresa Tyszkiewicz w „Archipelagu śladów Boga” połączyła historię tych dwóch wielkich kapłanów, by plastycznie przedstawić jeden z najtrudniejszych okresów w historii Kościoła na Wschodzie.

Polski wariant niniejszej książki opublikowany był dwukrotnie. Po raz pierwszy na łamach poznańskiego Katolickiego Dwumiesięcznika Społecznej Krucjaty Miłości „Miłujcie się” – cz. 1: nr 9–10 z września–października 2000 r., s. 2–29; cz. 2: nr 11–12 z listopada–grudnia 2000 r.; cz. 3: nr 1–2 z stycznia–lutego 2001 r., s. 18–20; cz. 4: nr 3–4 z marca–kwietnia 2001 r., s. 24–26; i cz. 5: nr 5–8 z maja–sierpnia 2001 r., s. 25–27. Po raz drugi w przedruku na łamach Pisma religijno-społecznego Rzymskokatolickiej Diecezji Łuckiej „Wołanie z Wołynia” – cz. 1: nr 1 (38) ze stycznia–lutego 2001 r., s. 31–34; cz. 2: nr 1 (44) ze stycznia–lutego 2002 r., s. 14–18; cz. 3: nr 2 (45) z marca–kwietnia 2002 r., s. 24–29; cz. 4: nr 3 (46) z maja–czerwca 2002 r., s. 31–35; i cz. 5: nr 4 (47) z lipca–sierpnia 2002 r., s. 32–37. Ciekawostką bibliograficzną jest, że współautorką cz. 2 była Irmina Szukała.

Serdecznie dziękujemy autorce za zgodę na przedruk niniejszej pracy i przekład jej na język ukraiński. Przekład ukraiński poczyniony przez Władysławę Krynicką opublikowany był w ukraińskojęzycznej wersji dwumiesięcznika diecezji łuckiej „Wołanie z Wołynia”: cz. 1 – „Волення з Волині” ч. 1 (38) від січня–лютого 2001 р., стор. 31–34; cz. 2 – „Волення з Волині” ч. 1 (44) від січня–лютого 2002 р., стор. 14–18; cz. 3 – „Волення з Волині” ч. 2 (45) від березня–квітня 2002 р., стор. 24–29; cz. 4 – „Волення з Волині” ч. 3 (46) від травня–червня 2002 р., стор. 31–35; i cz. 5 – „Волення з Волині” ч. 4 (47) від липня–серпня 2002 р., стор. 32–37.

Sprawy beatyfikacyjne obu Sług Bożych postępują do przodu. Sprawa kapucyna o. Serafina Alojzego Kaszuby jest już w Rzymie, natomiast proces ks. Władysława Bukowińskiego dopiero rozpoczął się 19 czerwca 2006 roku w Krakowie. W poniedziałek, 14 maja 2007 roku powstało w Krakowie Stowarzyszenie im. ks. Władysława Bukowińskiego „Ocalenie”, którego celem jest troska o kult Sługi Bożego ks. Władysława Bukowińskiego, modlitwa za osoby duchowne i pomoc katolikom Wschodu.

Ośrodek „Wołanie z Wołynia” wydał już kilka pozycji poświęconych wspomnianym Sługom Bożym. Z krótkimi notkami na ich temat można zapoznać się w katalogu na końcu niniejszej książki.

Osoby pragnące włączyć się w dzieło poznawania i popularyzacji postaci bohaterskich kapłanów prosimy o kontakt pod adresami:

Wicepostulator sprawy kanonizacyjnej o. Serafina Kaszuby
ul. Loretańska 11, 31-114 Kraków

Ks. Jan Nowak, postulator sprawy kanonizacyjnej
ks. Władysława Bukowińskiego
ul. św. Faustyny 3, 30-420 Kraków

ks. Witold Józef Kowalów
Ośrodek „Wołanie z Wołynia”
skr. poczt. 9, 34-520 Poronin, Polska

lub:

о. Вітольд-Йосиф Ковалів
вул. Кардашевича, 1
35800 м. Остріг, Рівненська обл., Україна

Ufam, iż ukazanie się niniejszej dwujęzycznej, ukraińsko-polskiej książki dopomoże w lepszym poznaniu obu Sług Bożych i pozwoli zrozumieć poprzednią i obecną epokę w dziejach Kościoła na Wschodzie.

ks. Witold Józef Kowalów

Ostróg nad Horyniem, 31 maja 2007 roku
w święto Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny

SPIS TREŚCI

Архіпелаг слідів Бога	5
Archipelag śladów Boga	13
Архіпелаг слідів Бога (2)	19
Душпастир Волині	19
Євангелізація в таборах	20
Казахстан	22
Archipelag śladów Boga (2)	29
Duszpasterz Wołynia	29
Ewangelizacja w łagrach	30
Kazachstan	32
Архіпелаг слідів Бога (3)	36
Знову за колючим дротом	36
Праця іде далі	36
Наступний Христовий бродяга	39
Напрямок – Казахстан	40
Archipelag śladów Boga (3)	45
Znów za drutami	45
Praca idzie dalej	45
Następny włóczęga Chrystusowy	47
Kierunek – Kazachstan	49
Архіпелаг слідів Бога (4)	52
Клопотливий засланець	53
Дух дме... ..	54
Православна Церква виходить із підпілля	56
Archipelag śladów Boga (4)	60
Kłopotliwy zesłaniec	61
Duch dmie	62
Kościół Prawosławny wychodzi z podziemia.....	64

Архіпелаг слідів Бога (закінчення)	66
Кричатиме каміння	66
Дамаск Сергія	67
Любе Ісусове ярмо	69
“Можеш відпустити слугу твого...”	71
Післямова...	72
Archipelag śladów Boga (zakończenie)	75
Kamienie wołać będą	75
Damaszek Sergiusza	76
Słodkie jarzmo Jezusowe	78
„Teraz puszczasz sługę swego...”	80
Posłowie...	81
Od wydawcy	83

OŚRODEK „WOŁANIE Z WOŁYNIA”

Od 1997 roku Ośrodek „Wołanie z Wołynia” zajmuje się publikowaniem książek wydawanych przez „Wołanie z Wołynia” – pismo religijno-społeczne ukazujące się na Ukrainie od 1994 roku. Wokół pisma skupionych jest kilka osób, które wzięły na siebie trud dokumentowania najnowszej historii i ukazywania aktualnych problemów Kościoła Katolickiego na Ukrainie, ze szczególnym uwzględnieniem Wołynia i diecezji łuckiej. Zainteresowania naszej redakcji obejmują także: sytuację wierzących w społeczeństwach krajów postsowieckich, kontakty katolicko-prawosławne, wysiłki ekumeniczne, stosunki polsko-ukraińskie, kultura i osiągnięcia myśli filozoficznej Ziemi Wołyńskiej, wybitni Wołynianie. Równocześnie z pismem ukazuje się seria wydawnicza: Biblioteka „Wołania z Wołynia”. W latach 1997–2006 wydaliśmy 53 książki.

ZAPRASZAMY DO WSPÓŁPRACY!!!

Dotychczas nakładem Ośrodka „Wołanie z Wołynia” ukazały się:

T. 1. „Хресна Дорога”, Острогоз 1997.

Kilka rozważań Drogi Krzyżowej w języku ukraińskim, m.in. dla dzieci, młodzieży, chorych i do śpiewania.

T. 2. Br. Adrian Wacław Brzózka, „Milczące cienie”, Ostróg 1997.

Poetycka wędrówka do „*nieludzkiej ziemi*”, „*wschodniej ziemi*”. Świadczenie tęsknoty i osobistych wyznań, smutku, nostalgii, ale i franciszkańskiej radości. Utwory Brata Adriana to liryczne rozpoznawanie „*swojej drogi do ziemi Kanaan*”, pielgrzymka do ziemi w „*żałobie*”.

T. 3. O. Ян Попель, „Розмови про молитву”, Білий-Дунацьк 1997.

Dziewięć refleksji ks. Jana Popiela SI na temat czym jest i jaką powinna być modlitwa w życiu chrześcijanina. Z języka polskiego na ukraiński przełożyła Irena Moroz.

T. 4. O. Remigiusz Kranc OFM Cap., „W drodze z Ostroga na Kołymę” pod red. ks. Witolda Józefa Kowalowa i o. Józefa Mareckiego OFM Cap., Biały Dunajec–Kraków 1998.

Wspomnienia i przeżycia kapłana i zakonnika, który w okresie II wojny troszczył się o Polaków w Ostrogu zagrożonych przez nacjonalistów, za co wyrokiem NKWD skazany został na przymusową pracę w kopalniach złota na Kołymie, skąd szczęśliwie powrócił. Interesująca lektura wzbogacona licznymi aneksami, ilustracjami i kopiami dokumentów.

T. 5. О. Єдвард Станєк, „Педагогічні принципи Вчителя з Назарету”, Білий-Дунаєць, 1998.

Zbiór cennych rozważań opartych na tekście Ewangelii. Autorem jest ks. Edward Staniek, kapłan Archidiecezji Krakowskiej, wykładowca homiletyki i patrologii w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Z języka polskiego na ukraiński książeczkę przełożyła Irena Androszczuk.

T. 6. Tadeusz Kukiz, „Wołyńskie Madonny i inne obrazy sakralne z diecezji łuckiej”, Biały Dunajec 1998.

Kolejna pozycja książkowa Tadeusza Kukiza, znanego pasjonata i badacza dziejów kresowych obrazów o tematyce maryjnej, związanych z nimi legend i ich „wędrowek” na Zachód po bolesnych wydarzeniach ostatniej wojny. Książka licząca 212 stron, opatrzona jest licznymi ilustracjami, bibliografią oraz skorowidzami nazw osobowych i geograficznych, będąca swoistego rodzaju przewodnikiem po dawnych sanktuariach Wołynia.

T. 7. Ks. Witold Józef Kowalów, „Zmartwychwstały Kościół” cz. 1, „Diecezja łucka 1989–1998: odrodzenie Kościoła Rzymskokatolickiego w obecnym dekanacie rówieńskim”, Biały Dunajec 1998.

W zwięzły sposób zostało ukazane odrodzenie Kościoła Rzymskokatolickiego w obecnym dekanacie rówieńskim (diecezja łucka na Ukrainie). Pierwszą parafią odrodzoną w diecezji łuckiej w 1989 roku był Ostróg nad Horyniem. Obecnie w dekanacie rówieńskim jest 14 parafii.

T. 8. О. Альбін Яноха OFM Cap., „Отець Серафим-Алоїз Кашуба (1910–1977)”, Білий-Дунаєць, 1999; O. Albin Janocha, „O. Serafin Alojzy Kaszuba (1910–1977)”, Biały Dunajec 1999.

Krótką biografia Sługi Bożego O. Serafina Kaszuby oparta na dokumentach archiwalnych i korespondencji z kandydatem na ołtarze. Wydanie dwujęzyczne, ukraińsko-polskie. Z języka polskiego na ukraiński książeczkę przełożyła Władysława Krynicka.

T. 9. Ks. Witold Józef Kowalów, „Ks. Michał Stanisław Głowacki «Świętopętk» (1804–1846). Folklorysta i współorganizator powstania”, Biały Dunajec–Ostróg 1999.

Biografia jednego z kapłanów, który w latach trzydziestych i czterdziestych XIX wieku na terenie ówczesnej diecezji tarnowskiej podjął pracę nad odrodzeniem religijno-narodowym. Ks. Michał Głowacki przeszedł do historii jako autor pierwszego zapisu i interpretacji legendy o śpiących rycerzach. W wyniku klęski powstania chochołowskiego zmarł tragicznie w nowosądeckim więzieniu.

T. 10. Ks. Witold Józef Kowalów, „Sursum corda. W górę serca. Wybór artykułów prasowych z lat 1992–1997”, Biały Dunajec–Ostróg 1999.

Wybór artykułów prasowych wołyńskiego kapłana z lat 1992–1997. Są to artykuły głównie publikowane na łamach „Wołania z Wołynia”, ale także „Radości Wiary” (Drohobycz), „Gazety Lwowskiej”, „Dziennika Kijowskiego”, „Gościa Niedzielnego”, „Niedzieli” i innych czasopism. Ich najczęstszą tematyką jest odrodzenie Kościoła Katolickiego na Wołyniu i sam Wołyń. Publicystyka religijna. Swego rodzaju przewodnik po najnowszych dziejach diecezji łuckiej.

T. 11. Krzysztof Kołtun, „Szelest róży”, Biały Dunajec–Ostróg 1999.

Zbiór kilkudziesięciu wierszy – hołd złożony Św. Teresie od Dzieciątka Jezus, patronce Wołynia., Poetycki ślad jubileuszu 100-lecia śmierci Małej Tereski i ogłoszenia jej Doktorem Kościoła, wydany w 150-lecie śmierci Juliusza Słowackiego.

T. 12. С. Михайлина Алекса РМ, “Слуга Божий Архієпископ Зигмунт-Щенський Фелінський (1822–1895). Син Волинської Землі”, Білий-Дунаєць, 1999.

Biografia wielkiego syna Ziemi Wołyńskiej, Sługi Bożego Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, autorstwa s. Michaliny Aleksy, która obecnie pracuje na placówce w Sankt Petersburgu. Z języka polskiego na ukraiński książkę przełożyła Irena Androszczuk.

T. 13. О. Андрій Зволінський, “Ясько”, Білий-Дунаєць–Остріг, 1999.

Wstrząsająca historia pewnego młodego człowieka opisana przez młodego kapłana archidiecezji krakowskiej, będącego obecnie profesorem Katolickiej Nauki Społecznej na Papieskiej Akademii Teologicznej. Z języka polskiego na ukraiński książkę przełożyła Irena Androszczuk. Wcześniej ukazał się przekład na język rosyjski.

T. 14. O. Ієронім Варахім OFM Сар., „Духовний силует Слуги Божого О. Серафима Кашуби OFM Сар.”, Білий-Дунаєць–Остріг, 2000; O. Hieronim Warachim OFM Sar., „Duchowa sylwetka Sługi Bożego O. Serafina Kaszuby”, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

Kolejna dwujęzyczna, ukraińsko-polska, pozycja przybliżająca postać Sługi Bożego O. Serafina Kaszuby, tym razem od strony duchowej w rodzinie, Kościele i zakonie kapucynów. Autor dokonał refleksji nad szczególnie cnotami kandydata na ołtarze, nad jego posłuszeństwem, ubóstwem i czystością. Szczególnie wyraźnie widać w postaci Sługi Bożego oddanie się Bożej Opatrzności, kult Matki Bożej i Świętych Pańskich oraz jego pamięć o zmarłych. Z języka polskiego na ukraiński książeczkę przełożyła Władysława Krynicka.

T. 15. „Ostróg. Ilustrowany przewodnik krajoznawczy”, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

Coraz częściej różne grupy i wycieczki turystyczne odwiedzają Ostróg i dlatego coraz bardziej dotkliwym staje się brak przewodnika w języku polskim. Zanim powstanie nowy polskojęzyczny przewodnik zdecydowaliśmy wydać reprint przewodnika z 1934 roku, którego wydawcą i nakładcą był dyrektor Gimnazjum Państwowego im. M. Konopnickiej w Ostrogu Tomasz Łysek.

T. 16. Ks. Władysław Knapiński, „Sprawa o Kościół w Ostrogu na Wołyniu”, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

Reprint pracy ks. prof. Władysława Knapińskiego, późniejszego rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, będącej głosem w obronie katolików obrządku łacińskiego na Wołyniu i zarazem pięknym świadectwem ich przywiązania do Kościoła Powszechnego. Z okazji szczęśliwych narodzin w 1895 roku córki cara Mikołaja II, księżniczki Olgi, zezwolono na odbudowę kościoła farnego w Ostrogu.

T. 17. Leon Karłowicz, „Nie zostawiajcie mnie tu... Obrazy z życia deportowanych do Kazachstanu”, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

Dramatyczna historia rodziny Kurzydłowskich, która z Wołynia została zesłana do Kazachstanu. Kilka lat poniewierki, śmierć jednego z małżonków i dzieci, walka o przetrwanie w kołchozie na stepie, opisy ludzkich zachowań oraz pięknej i surowej przyrody, składają się na tę wzruszającą opowieść. Na przykładzie tej rodziny można dowiedzieć się o losie tysięcy Polaków zesłanych do Kazachstanu.

T. 18. О. Иоанн Павел Мухарский OFMСар., „И ты утверждай своих братьев. К Великому Юбилею 2000 года”, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

Syntetyczne spojrzenie na problem podziału i jedności Kościoła. Autor, sędziwy kapłan z zakonu kapucynów dzieli się z nami swoim własnym widzeniem trudnej problematyki dialogu Kościoła Katolickiego z Kościołem Prawosławnym. W latach 1935–1939 pracował w Lubieszowie na Polesiu, po wieloletniej pracy w Polsce i USA, w latach 90. XX wieku powraca na Wołyń i Polesie.

T. 19. Галина Гандзілевська, „Чекатиму тебе...”, Biały Dunajec–Ostróg 2000.

Debiut poetycki. Autorka jest reżyserem Teatru Akademii Ostrogskiej i dyrektorem Ośrodka Kultury i Sztuki przy tejże uczelni, śpiewaczką i kompozytorką, przy parafii rzymskokatolickiej w Ostrogu prowadzi chór dziecięco-młodzieżowy. Niekiedy zdaje się, że żyje ona w niereczywistym, wymyślonym świecie. Ale kiedy poznajemy go głębiej – okazuje się, że nie ma realniejszego od niego.

T. 20. Krzysztof Rafał Prokop, „Sylwetki biskupów łuckich”, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

Zbiór szkiców biograficznych wszystkich dotychczasowych pasterzy diecezji łuckiej (XIV–XX w.). Książkę zamyka biogram obecnego ordynariusza (od 1998 r.), bpa Marcjana Trofimiaka. Pozycja ta ukazała się z okazji pielgrzymki papieża Jana Pawła II na Ukrainę.

T. 21. „Listy z Kozielska burmistrza miasta Ostroga”, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

Wstrząsający zbiór dokumentów i fotografii rodzinnych dotyczących przedwojennego burmistrza miasta Ostroga Stanisława Ludwika Żurakowskiego (1886–1940), zamordowanego przez NKWD w Katyniu. Książkę do druku przygotował jego syn, Stanisław Żurkowski, mieszkający w Londynie.

T. 22. Ks. Władysław Bukowiński, „Do moich przyjaciół”, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

Wybór spuścizny literackiej ks. Władysława Bukowińskiego, znanego duszpasterza katolickiego na Wołyniu i w Kazachstanie. Na książkę składają się m.in. relacja o Kościele na Ukrainie, „Wspomnienia z Kazachstanu” oraz listy do krewnych i przyjaciół. Pozycja ta ukazała się z okazji pielgrzymki papieża Jana Pawła II na Ukrainę.

T. 23. „Spotkałem człowieka. Ks. Władysław Bukowiński w pamięci wiernych i przyjaciół”, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

Zbiór świadectw i relacji o ks. Władysławie Bukowińskim, niestrudzonego duszpasterza katolickim na Wołyniu i w Kazachstanie. Autorami tej książki są Czytelnicy „WzW”, którzy na swej drodze życiowej spotkali tego niezwykłego kapłana. Cechą wspólną zamieszczonych tekstów jest odczucie, iż ów kapłan był osobą świętą.

T. 24. Krzysztof Koltun, „Wołyńska litania”, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

Poetycki hołd Matce Bożej czczonej kiedyś przez Wołynian w wielu sanktuariach. Ufna modlitwa do Pana Boga przez wstawiennictwo Matki Najświętszej i świętych patronów Ziemi Wołyńskiej.

T. 25. Ks. Witold Józef Kowalów, „Szkice z dziejów kościelnych Ostroga i okolicy”, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

Zbiór 10 szkiców historyczno-krajoznawczych dotyczących Kościoła katolickiego oraz jego świątyń w Ostrogu i okolicy. Plon udziału autora w konferencjach naukowo-krajoznawczych „Ostróg na progu 900-lecia” i Ostrogskich Czytaniach Krajoznawczych.

T. 26. Romuald Wernik, „W Zdołbunowie zakwitły kaczeńce”, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

Sentymentalne wspomnienia z Wołynia napisane przez Autora mieszkającego w Londynie, który urodził się w Zdołbunowie. Świadcstwo tęsknoty za miastem lat dziecińczych. Urywki wspomnień i opisy zabawnych sytuacji stały się tłem interesujących opowiadań.

T. 27. Ks. Andrzej Kwiczala, „Dzieje parafii rzymskokatolickiej w Ostrogu na Wołyniu (1939–2000)”, Biały Dunajec–Ostróg 2001.

Próba ukazania najnowszej historii parafii rzymskokatolickiej i życia religijnego w Ostrogu na Wołyniu w latach 1939–2000. Autor nie tylko oparł się na wcześniej wydanych publikacjach, ale podał również żywe świadectwa ludzi, którzy przeżyli trudne czasy wojny i powojennych prześladowań.

T. 28. Богдан Колосок, „Кафедральні споруди Луцька. Історико-архітектурне дослідження”, Biały Dunajec–Ostróg 2002.

Praca ukazująca dzieje z punktu widzenia architektury łuckiego kościoła katedralnego i różnych budynków do niego kiedyś i obecnie należących. Przedstawiony jest również ich obecny los. Publikację wzbogacają liczne ilustracje. Autor jest kierownikiem sektora Centrum Historii Zabytków Narodowej Akademii Nauk Ukrainy.

T. 29. Maria Przybylska, „Karawana ze Wschodu”, Biały Dunajec–Ostróg 2002.

Tomik wierszy krakowskiej poetki i deklamatorki. Armenia, Ukraina, Bug, Kijów, Lublin, Rosja, Podlasie, Kraków, Jarosław, Kostomłoty, Ostróg, Wołyń... Gdzie by się człowiek nie znajdował, skąd by nie pochodził, dokąd by nie dążył – pragnie Światła i Dobra.

T. 30. O. Ісронім Варахім OFM Cap., „Апостол Церкви Мовчання. О. Серафим Кашуба OFM Cap.”, Білий-Дунаєць–Остріг, 2002; O. Hieronim Warachim OFM Cap., „Apostoł Kościoła Milczenia. O. Serafin Kaszuba OFM Cap.”, Biały Dunajec–Ostróg 2002.

Dwujęzyczny, polski i ukraiński, tekst krótkiej biografii Sługi Bożego O. Serafina Kaszuby OFM Cap., którego proces beatyfikacyjny rozpoczął się w Krakowie 2 grudnia 1992 roku. Od 22 grudnia 2001 r. sprawa toczy się w Rzymie.

T. 31. Ks. Kamil Kantak, „Juliusza Słowackiego życie i idee religijne”, Biały Dunajec–Ostróg 2003.

Esej o religijności Juliusza Słowackiego, wybitnego syna Ziemi Wołyńskiej. Autor przedstawił w nim religijny rozwój mentalności i życia wielkiego poety, który „był katolikiem nie tylko ze chrztu, ale i z przekonania”.

T. 32. Krzysztof Rafał Prokop, „Biskupi kijowscy obrządku łacińskiego XIV–XVIII w. Szkice biograficzne”, Biały Dunajec–Ostróg 2003.

Po „Sylwetkach biskupów łuckich” jest to druga „biograficzna” pozycja K. R. Prokopa, który tym razem przybliży nam pasterzy dawnej diecezji kijowskiej. Praca ta ukazuje ślady ich posługi pasterskiej, mecenatu kulturalnego i artystycznego oraz zaangażowania w życie społeczno-polityczne.

T. 33. O. Hieronim Warachim OFM Cap., „Kapucyńska Odyseja przez Podole i Wołyń”, Biały Dunajec–Ostróg 2004.

Sentymentalna podróż do miejsc znanych i zapamiętanych przez autora w młodości posłużyła za okazję do ukazania dawnych i obecnych dziejów pracy OO. Kapucynów na Podolu i Wołyniu. Niełatwo jest pokonywać trudności i budować Kościół na gruzach murów i zrujnowanych duchowo ludzkich serc.

T. 34. Marek A. Koprowski, „Wołynia dzień dzisiejszy”, Biały Dunajec–Ostróg 2004.

Reporterski zapis podróży po parafiach rzymskokatolickich i skupiskach polskich na Wołyniu na początku XXI wieku. Po dramatycznych

dziejach z ubiegłego stulecia autor stara się przedstawić współczesne oblicze tych wspólnot środkowej i wschodniej części Wołynia.

T. 35. „Старий Кривин: дослідження та матеріали з історії Південно-Східної Волині”, вступ, нарис, упорядкування Тарас Вихованець, Ігор Тесленко, Білий Дунаєць–Острів 2005.

Wydanie źródłowe nt. cerkwi z początku grekokatolickiej, a następnie prawosławnej, w wiosce Krzywina na Wołyniu. Opublikowane materiały niosą z sobą także wiele informacji nt. innych wyznań (katolików obrządku łacińskiego i ewangelików) oraz z historii Krzywina i okolicznych wiosek. Efekt pracy młodych historyków ukraińskich.

T. 36. „Крзємєнєц”, Білий Дунаєць–Острів 2005.

Reprint przedwojennego przewodnika po Krzemieńcu i okolicach tego malowniczego miasteczka wołyńskiego. Coraz bardziej uświadamiamy sobie, że nie znając przeszłości nie widzimy też przyszłości. Odkrywając świat nadziei na godną przyszłość staramy się odnaleźć ślady wspańiałej przeszłości.

T. 37. Улас Самєчук, „Воłyнь”, Білий Дунаєць–Острів 2005.

Słynna powieść Ułasa Samczuka napisana w latach 1932–1937, która przyniosła autorowi powszechne uznanie. Jeszcze w 1934 roku otrzymał za nią nagrodę literacką przyznaną przez działające w ówczesnej Polsce Ukraińskie Towarzystwo Literatów i Dziennikarzy im. Iwana Franki. Dzieło to ukazuje życie ukraińskiego chłopca w okresie wojen i rewolucji.

T. 38. „Стародруки Речі Посполитої XVI–XVIII ст. у зібраннях Музею книги та друкарства м. Острога і Волинського краєзнавчого музею. Каталог”, Луцьк 2005.

Katalog zawiera opis starodruków polskich XVI–XVIII wieku, wydanych w językach polskim, łacińskim oraz niemieckim na terytorium współczesnej Polski, Białorusi, Ukrainy, Rosji, Krajów Nadbałtyckich. Starodruki te znajdują się w zbiorach Muzeum Książki i Drukarstwa w Ostrogu i Wołyńskiego Muzeum Krajoznawczego w Łucku.

T. 39. Stanisław J. Kowalski, „Powiat buczacki i jego zabytki”, Білий Дунаєць–Острів 2005.

Historia przepięknej krainy kresowej, jaką stanowi dawny powiat buczacki będący częścią Podola. Opowieść o wielu miejscowościach – Buczacz, Jazłowiec i innych – które były świadkami wielkich wydarzeń. Niniejsze opracowanie pragnie utrwalić pamięć o Buczacz i jego okolicach – jest próbą odtworzenia tego co na naszych oczach znika w czeluściach zapomnienia.

T. 40. „Materiały do dziejów diecezji łuckiej. Relacje o stanie parafii i dekanatów 1941–1944”, oprac. Maria Dębowska”, Biały Dunajec–Lublin–Łuck–Ostróg 2005.

Publikacja źródłowa będąca zbiorem szeregu cennych informacji do historii diecezji łuckiej, jej poszczególnych dekanatów i parafii, w latach 1941–1944 – okresie niezwykle trudnym i dramatycznym. Tom został opracowany przez Marię Dębowską z Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzea Kościelne Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

T. 41. O. Kasjan Korczyński, „Katedra kijowska”, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

Reprint publikacji z 1861 roku wydanej w Cieszynie. Autor – franciszkanin i kaznodzieja katedralny krakowski – podaje katalog biskupów kijowskich i „krótką opowieść” o każdym z nich. „Katedra kijowska” poprzedzona jest przedmową Jana Radwańskiego i krótkim biogramem autora książki.

T. 42. Інна Шостак, “Луцько-Житомирська Римо-Католицька дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття”, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

Autorka monografii – młody wykładowca Narodowego Uniwersytetu „Akademia Ostrogska” – bada powstanie i stan diecezji łucko-żytomierskiej w warunkach wzmocnienia rosyjskiego samodzięrzawia. Analizuje działalność społeczną biskupów łucko-żytomierskich Kacpra Kazimierza Cieciszowskiego i Michała Piwnickiego, którzy dbali o rozwój Kościoła w niezwykle trudnych warunkach. Opisuje funkcjonowanie seminariów duchownych w Łucku, Ołyce i Żytomierzu. Bada historię szkół parafialnych i klasztornych.

T. 43. Adrian Wacław Brzózka, „Zawieszeni w czasie”, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

Kolejny tomik poezji młodego franciszkanina, który kilka lat pracował na placówce zakonnej w Kowlu w diecezji łuckiej. W wielu utworach autor przenosi Czytelników na Wołyń. Jest to szczególne świadectwo przeżyć autora i jego tęsknot do Ziemi Wołyńskiej.

T. 44. Ks. Witold Józef Kowalów, „Memores Domini. Pamiętający o Panu. Wybór artykułów prasowych z lat 1998–2002”, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

Wybór publicystyki proboszcza w Ostrogu, założyciela i wydawcy „Wołania z Wołynia” z lat 1998–2002. Poszczególne artykuły omawiają najważniejsze wydarzenia z życia Kościoła na Wołyniu i w ogóle

w Ukrainie. Kolejna część swego rodzaju kroniki najnowszych dziejów diecezji łuckiej.

T. 45. Swietłana Pyza, „*Życie heroiczne i myśl ojca Serafina Kaszuby*”, Biały Dunajec–Ostróg 2005.

Praca ukazująca nie tylko fakty z życia Sługi Bożego, ale przede wszystkim jego wędrowne duszpasterzowanie. Zwrócono w niej uwagę na najważniejsze czynniki heroiczności cnót Sł. B. Serafina Kaszuby: miłość ku Eucharystii, oddanie się Matce Bożej, poddanie się woli Bożej, wierność ślubom zakonnym i łączność duchowa z braćmi i hierarchią kościelną oraz franciszkańska radość i pokora.

T. 46. Tomasz Kempa, „*Akademia i drukarnia Ostrogska*”, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

Praca zwięźle ukazująca znaczenie ośrodka ostrogskiego w pięknej historii ziem ruskich (ukraińskich) Rzeczypospolitej. Ostróg jest szczególnie ważnym miejscem spotkania różnych kultur i wyznań, a w drugiej połowie XVI wieku był tu najważniejszy ośrodek myśli prawosławnej na ziemiach ruskich. Swoista symbioza akademii i drukarni ostrogskiej leżała u podstaw sukcesu tej ostatniej.

T. 47. Henryk Dąbkowski, „*Polesie – moja mała Ojczyzna. Wybór artykułów prasowych z lat 1989–2000*”, Biały Dunajec – Ostróg 2006.

Wybór „kościelnych” artykułów prasowych Henryka Dąbkowskiego publikowanych głównie na łamach „Słowa Powszechnego”, a następnie „Słowa. Dziennika Katolickiego”. Ich przewodnią tematyką są ciężkie i tragiczne losy dawnych wołyńskich duszpasterzy. Autor przez 14 ½ roku był mieszkańcem Rokitna na Polesiu Wołyńskim.

T. 48. Paweł Grabczak, „*Seminaria duchowne łucko-żytomierskiej diecezji w latach 1798–1842*”, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

Praca historyczna oparta na pracy doktorskiej autora napisanej na KUL w 2003 roku. Obszerne studium i bogato udokumentowane, które wnosi do polskiej historiografii wiedzę o procesie formacji rzymskokatolickiego duchowieństwa diecezjalnego na Wołyniu w pierwszej połowie XIX wieku. Rozprawa ta w opinii recenzentów stanowi poważny przyczynek do dziejów etatyzacji i russyfikacji seminariów łacińskich w Rosji. Cenne opracowanie z dziejów diecezji łucko-żytomierskiej.

T. 49. „*Biesiada Krzemieniecka*”, zeszyt 1, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

Reprint zeszytu 1 „Biesiady Krzemienieckiej”, wydany w 1977 roku w Londynie, wydano w związku ze wzrostem zainteresowania Krze-

mieńcem i jego okolicami. Wielu autorów tego zeszytu, niestety już nieżyjących, należało do Polsko-Ukraińskiego Towarzystwa i usiłowało przyczynić się do wzajemnego zrozumienia i współpracy. Znajdują się tu m.in. teksty Zdzisława Jagodzińskiego, Antoniego Hermaszewskiego i Haliny Czarnockiej.

T. 50. „Spotkałem człowieka. Ks. Władysław Bukowiński w pamięci wiernych i przyjaciół” cz. 2, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

Druga część zbioru świadectw i relacji o Słudze Bożym ks. Władysławie Bukowińskim, niestrudzonym duszpasterzu katolickim na Wołyniu i w Kazachstanie. Autorami tej książki w dużej części są Czytelnicy „WzW”, którzy na swej drodze życiowej spotkali tego niezwykłego kapłana. Publikacja została wydana z okazji rozpoczęcia procesu kanonizacyjnego Sługi Bożego.

T. 51. Michał Rudzki, „Notatnik wołyński”, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

Michał Rudzki i jego rodzina pochodzą ze Sławuty i okolicznych wiosek. „Notatnik wołyński” ukazuje losy polskich rodzin na Wołyniu „za kordonem”. Jest to kolejna publikacja, która powstała jako żywa odpowiedź na nasze starania o uchronienie przed zapomnieniem chociaż części wołyńskiego dziedzictwa.

T. 52. Ks. Władysław Bukowiński, „Wspomnienia z Kazachstanu”; O. Serafin Alojzy Kaszuba OFMCap., „Zapiski z Kazachstanu”, Biały Dunajec–Ostróg 2006.

Dwugłos słynnych polskich duszpasterzy w Kazachstanie. Okazją do wydania tej książki jest rozpoczęcie procesu kanonizacyjnego Sługi Bożego ks. Władysława Bukowińskiego. Wydając niniejszą książkę chcemy oddać dług wdzięcznej pamięci o obu Sługach Bożych.

T. 53. „Стародруки Речі Посполитої XVII–XVIII ст.ст. у Волинських книгозбірнях. Каталог”, Луцьк 2006.

Katalog zawiera opis starodruków polskich XVII–XVIII wieku, wydanych w językach polskim i łacińskim na terytorium współczesnej Polski, Białorusi, Ukrainy, Rosji, Krajów Nadbałtyckich. Starodruki te znajdują się w zbiorach Muzeum Książki i Drukarstwa w Ostrogu, Muzeum Krajoznawczego w Równem, Wołyńskiego Muzeum Krajoznawczego w Łucku oraz w bibliotekach regionalnych Równego i Łucka. Katalog stanowi cenną pomoc dla pracowników muzeów, historyków, bibliotekarzy i studentów.

T. 54. „Biesiada Krzemieniecka” zeszyt 2, Biały Dunajec–Ostróg 2007.

Reprint zeszytu 2 „Biesiady Krzemienieckiej”, wydany w 1985 roku w Londynie, poświęconego Juliuszowi Słowackiemu – największemu Krzemieńczaninowi, poecie i wieszczowi, który przepowiedział wybór Papieża–Polaka. Publikacja przedstawia związki Juliusza Słowackiego z jego miastem rodzinnym i świadczy o inspiracjach Poety i jego niezwykłym przywiązaniu do Krzemieńca – „*Miasta Wielkiej Tęsknoty*”.

T. 55. „Biskupi kamienieccy od średniowiecza do współczesności. Szkice biograficzne”, Biały Dunajec–Ostróg 2007.

Po wydaniu szkiców biograficznych biskupów łuckich i kijowskich, następna publikacja poświęcona jest postaciom łacińskich biskupów w Kamieńcu Podolskim. Mamy nadzieję, że niniejsza praca, pozwoli nie tylko lepiej poznać dzieje Kościoła na Podolu, które obfitowały w wyjątkowo dramatyczne wydarzenia, ale zrozumieć również ich ducha i wkład Pasterzy w rozwój Kościoła na tych ziemiach.

T. 56. Teresa Tyszkiewicz, „Archipelag śladów Boga”, Biały Dunajec–Ostróg 2007.

Prześladowania religijne – to nie tylko łagry, to historia niemal każdej cerkwi i kościoła, to represje za posiadanie ikony czy krzyża. Ale opisywanie działań prześladowców – to tylko jedna strona medalu. Druga – to dzieje bezprzykładnego poświęcenia chrześcijan, ich walki o zachowanie wiary, przekazania jej młodszym, ich trudy i ofiary ponoszone, by dotrzeć do kapłana, otrzymać sakramenty. Autorka przybliży nam postacie dwóch Sług Bożych – o. Serafina Kaszuby OFMCap. i ks. Władysława Bukowińskiego.

Wymienione książki można zamawiać pod następującymi adresami:

**Ośrodek „Wołanie z Wołynia”
skr. poczt. 9, 34-520 Poronin
<http://www.wolaniecom.parafia.info.pl/>
e-mail: kovaliv@ostroh.uar.net**

lub

“Волення з Волині”
вул. Кардашевича, 1
35800 м. Остріг, Рівненська обл.
Україна

«Wołanie z Wołynia»

PISMO RELIGIJNO-SPOŁECZNE
RZYMSKOKATOLICKIEJ DIECEZJI ŁUCKIEJ

To tytuł dwumiesięcznika, który wydajemy w diecezji łuckiej. Pismo to jest redagowane przeze mnie w rzymskokatolickiej parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Ostrogu na Wołyniu. Na łamach „**Wołania z Wołynia**” zamieszczamy m. in. rozmaite opisy, relacje i wspomnienia dotyczące przeszłości wołyńskiej ziemi, kościołów i duszpasterzy. Celem tych tekstów jest uchronienie przed zapomnieniem chociaż części wołyńskiego dziedzictwa. Zwracam się do wszystkich ludzi pochodzących z Wołynia, którzy osiedlili się w różnych częściach Polski i Za Granicą, aby nadsyłali swoje wspomnienia, refleksje, spostrzeżenia lub materiały do opublikowania ich w dwumiesięczniku „**Wołanie z Wołynia**”. Mile widziane będą także zdjęcia dawnych duszpasterzy kościołów.

ks. Witold Józef Kowalów

Zainteresowanych współpracą z redakcją naszego pisma proszę o kontakt listowny w Polsce:

Ks. Witold Józef Kowalów
skr. poczt. 9, 34-520 Poronin
<http://www.wolaniecom.parafia.info.pl/>
e-mail: kovaliv@ostroh.uar.net

lub telefoniczny w Ostrogu:
tel./fax +380 (3654) 2-30-38

